

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

K O N Y A	NACİ FİKRET BAŞTAK
Konya'da Halet Efendinin Ölümü . . .	Dr. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ
Halet Efendiye Dair Birkaç Söz	M. MES'UD KOMAN
Orta Anadolu'daki Osmanlıların Ataları	H. B. S.
Diyalog'un Hikmeti	ALİ RIZA KORAP
İstanbul Mezar Taşı Kitabeleri ve Kabristan Edebiyatı .	SAİT SUNGUR
Âşık Beyti	M. ZEKİ ORAL
(Karaca Oğlan) Hakkında Tetkikler	V. L. SALCI
Âşık İrgin	İ. ACZİ KENDİ
26 - 30 Ağustos Zaferi	NÂZİM EVREN
Uyan Gayri	CEMAL OĞUZ ÖCAL

K O N Y A

(AYDA BİR ÇIKAR)

Neşredilmek üzere gönderilecek yazılar tek tabaka kâğıdın bir tarafına DAKTİLO yahud okunaklı Türk harfleriyle yazılır, yazı sahibi tarafından kontrol edildikten sonra muvazzah adres ilâvesiyle imzalanarak yollanırsa, isim iltibasına, imlâ ve mürettip hatasından şikâyete sebep kalmaz.

İlmî münakaşalara, tenkitlere (fikir olgunluğunuz için) bol bol yerimiz vardır.

Şahısların behemehal muhterem tutulması prensipimizdir.

Mecmuada çıkan yazıların imzalı asılları geri verilmez, saklanır.

Mecmuayı ilgilendiren bütün evrak :

«KONYA»

Halkevi «MECMUA»

KONYA

adresine yollanmalıdır.

— Muhabir Âzalarımızdan reca —

Çok eski devirlerle Selçuk, Karaman, Osman oğulları V. S. ye âid : Vakfiye, berat, şer'i mahkeme sicilli, ferman; han, hamam, cami, kervansaray, imâret, medrese, türbe, çeşme, kale, köprü kitabeleri; mezar taşı yazıların tasdikli örnekleriyle bina harabelelerinin, mümkünse, evvelki ve bu günkü durumlarını gösteren fotoğraflarını;

Kasaba ve köylerde Türk âdet ve ananelerinden (sosyal yardımla yurd ve yurddaş severliğe örnek olan) İmecilere, Askere gidenlerin uğurlanmalarına, askerden bilhassa harp'den dönen Gazilerin köy sancaklariyle karşılanmalarına, bunlardan şehit düşen arkadaşlarının ev ve aileleri önünde aldıkları vaziyetlere;

Silâhla nişan, ok, cirit, ata binme, at bakma, güreş, sürek avı, kılıç, meç ve emsâli sporlara;

Eski kıyafetlerle : Kadın erkek bir arada, ayrı ayrı, kılıç kalkan; yerine göre, saz, davul, zurna ile oynanan Türk oyunlarına; türkülerinin güfte ve bestelerine;

Düğün dâvetlerine, gelin güveyi alaylarına ve bunlara yapılan yardımlara;

Masallara, bayramlarda seyranlarda, toplantılarda eğlencilerde söylenen maniler, koşmalara;

HÜLÂSA

Yaradıldığındanberi, Türke, Türklüğe, Türklükle ilgililere mahsus olduğu halde : kenarda köşede kalmış, yarım yanlış ortaya atılmış bütün malûmat; Hatırlatanın, hangi kitapda yazılı bulunduğu, kitabın tarihi - yazarının ismi - nerde bulunduğu - yazmamı basmamı olduğunu; tafsilen bildirecek kıymetli yazılarınızı bekliyoruz.

Bu yazı ve resimler - muvaffakiyet derecesine göre - Konya - yahut - Ekekon - da neşredilecektir.

K O N Y A

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VII

I. TEŞRİN 1942

SAYI : 48

K O N Y A

(Néolithik devirde Konya .— Hittite medeniyeti ve Konya .— Pelasgi - Luvî'ler .— Deniz akvamı .— Lydialı'lar, Turşa = Tyrrhénien = Etrüsk'ler, Kariyalı'lar, Lykia'lılar, Pisidia'lılar, Troya'lılar, Kilikia'lılar, Yeni - Hittitler, Kappadokia'lılar, Phrygia'lılar, ve bunların, merkezi Konya olan Lykaonia ile olan münasebetleri .— İrânîler zamanında Konya .— İskender ve halefleri ve Hellenistik devir .— Romalı'lar zamanı .— Byzans'lılar devri .— Selçukîler ve Karaman oğulları zamanında Konya .— Osmanlı imparatorluğu zamanında Konya.)

Yazan : Naci Fikret Baştaç

(Baştaçları Bundan Evvelki Sayılardadır)

— K I L İ K İ A —

Kıbrıs adasının sivri ucuna muvazi olarak uzanan sahilin köşesinde müselles şeklinde bir ova vardır ki genişliği yüz kilometre olan bu saha üç taraftan üç sed ile kapanmıştır: Şimalde Tauros'lar, şarkı şimalde Anti - Tauros'lar, şarkta Amanos yani «Gâvur Dağları», Toros'lar ve Anti toroslardan inen üç nehir : Kydnos [Tarsus ırmağı], Saros [Seyhan] ve Píramos Pyramos [Ceyhan] sürükledikleri luhuklarla bu ovanın kuvvet inbatıyesini artırır. İşte bundan dolayıdır ki zamanı kadimde Akhaya'lılar tarafından, şimdiki Adana ovasına «Plaine aléinne» yani «Bataklik ova» ismi verilmiştir. Asurîler bütün bu sancağı Kui yahut

Kué ismi ile iş'ar, ve «Kilikia» nin muadili olan Hilakku tabirini Taurus'lar mintakasından ibaret olan yüksek nahiye tahsis ederlerdi. Yunanlılar «Düz Kilikya» yı, Pamphylia'ya kadar bütün sahil boyunca imtidat eden ve 2400 metreden birdenbire 1600 metreye inen Tauros sathı maille-rinin teşkil ettiği «Taşlık, yalçın Kilikya = Cilicie trachée» den ayırır-lardı. Kilikya ovası ve bilhassa «Taşlık Kilikya» sahilden ve Kıbrıs adasından gelen akhaia korsanlarına bir ilticagâh hizmetini görmüştür. İşte Taşlık Kilikya'daki (Olba = Uzunca bure) kalesi ve çok daha içe-ride Bozkır kazasındaki «Isaura = Zengibar» kaleleri hep bu korsanlar tarafından vücuda getirilmişlerdir. Bu korsanlar, şehirleri yağma ederler, ve içerilerden inerek limanlara doğru giden kafileleri soyarlardı. Zengin Akhaya prenslikleri buralarda yerleşmişlerdir ki dasitanî men-kibeler bunların hatırasını hıfz ve idame eylemişlerdir. İşte buradadır ki Lykia'dan kovulan Bellérophon son bir melce aramıştır. Orada üç hateg pek büyük bir şöhet ve itibara mazhar olmuştu, ki bunlar ken-dilerine müessis olmak üzere meşhur Akhaya kâhinlerini tanıyorlardı. Bunlar da Argos'lu Amphiaros'un oğlu ve Mallos şehri ile Pamphylia'daki Ahaya müstamirelerinin müessisi Amphilokhos; sonra, Agamemnon'un kâhini olup Pamfilya'da ve Pisidya'daki Selgé şehrinde hususî bir ibadetle mazharı tebeil olan meşhur Khalkhas; ve nihayet Thebes'li kâhin Tiresias'ın oğlu ve Mopsueste [Mopsos'un ocağı] ve Mopsoukrène [Mopsos'un kaynağı] gibi Kilikya şehirlerinin isim babası olan Mopsos hiç şüphesiz Lykia'daki Akhayava'nın döküntülerile kuvvetlenen bu istimar, Kilikya'lıların Hypakhaioi yani «aşağı akhaya'lılar» tesmiye olunmalarına sebep olmuştur.

Kilikya'nın coğrafi mevkii, kendisine, Anadolu ve Elcezire = Méso-potamia'nın (Akdeniz) ile olan münasebetlerinde mühim bir rol tayin ediyordu. Burası üç büyük ve mühim yolun mültekası bulunuyordu, ki onlardan birisi Toroslardan geçen [Külek boğazı = Kilikya kapıları = Portes Ciliciennes] vasıtasile, diğeri Komana ile Mopsueste [Sis] arasın-daki anti torus boğazları ile, üçüncüsü de Amanos [Gâvur] dağlarından geçen «Suriye kapıları» ile Hittite ve Phrygia Kappadokyasını ve (Asi nehri = Oronte) vadisini birbirleriyle ve hepsini Akdeniz ile birleştir-iyordu; bu suretle burası Anadolu, Mezopotamya ve Suriye gibi üç bü-yük ve mühim hıttanın âdetâ havlısı hükmünde bulunuyordu. Bundan dolaydır ki bu hıttaların hâkimleri burasını da elde etmek için birbir-leriyle uğraşmaktan geri durmazlardı.

Kui hıttası bu rakip ve müddeiler arasında birçok mübarezelerin mevzuu olacak ve nihayet Asuriye hükümdarları onu kendi devletleri-ne ilhak eyliyeceklerdir. 840 den 835 e kadar hüküm süren Salmanasar III burasını birinci defa Aram kralı Hazaël'den gasbedecek, yüz sene sonra, 740 de Teglat Phalassar III burasını Asuri bir vali tayin etmek suretile cezalandıracak; nihayet 698 de Sennakherib Ankhial [şimdiki Mersin'in şarkında Karadivar civarında] ve Tarsus'u birer kuvvetli kale haline getirerek bu suretle Kilikya'nın tabii kapılarını sağlam ve metin

sürgülerle, Kimmer'ler, Pamfilya'lılar ve Kıbrıs'lılar gibi Asya yağma-gerlerine kapayacaktır.

KAPPADOKIA

Daha şimalde, Kappadokia yüksek yaylasının, (1200 - 2000 metre irtı-fada) Tauros'lar, Anti - Tauros'lar, Fırat nehri ve onun ta'bii olan (Tuh-ma suyu) ile kapalı olan kısmı (Malatya) yahut (Milid) [klâsik devirde Mélitène], Tabal yahut Tubal [Elbistan'ın şimalinde] ve Kumani [klâsik devirde Komana] isimindeki Hittite beylikleri tarafından işgal edilmişti. Bütün bu havza, Saros [Seyhan] ve Piramos [Ceyhan]'ın mecralarının yukarı kısımlarında bulunup Kilikya hududu üzerinde olmaları hasebile büyük bir ehemmiyeti haiz olan boğaz ve derbendlere hakim bulun-u-yordu; çünkü bu geçidler: Kokusos [Göksun = Göksün] tarikile Suriye'ye, yahut doğrudan doğruya Fırat nehri tarikile Mer'âşa yahut Muşki'lerin memleketine veyahut Tilgarimmu [Görün] dan geçerek Mazaka [Kayse-riye] ye gidecek olan Asuri ordularının müruru için labût ve zarurî idi. İşte bundan dolaydır ki Asuriye devleti burasını bir vilâyet yapmış kalelerle techiz eylemiştir.

Tuhma suyunun ötesinde Malatya'dan Karadenize kadar olan sahada o devrin coğrafyası çok karanlıktır. Yukarı Fırat ile Kızılırmak [Halys] kaynakları arasında ve Harput ve Muş nevahisinde, Asurîlerin, Enzite dedikleri memleket, ve daha garpte, şimdiki Sivas şehrine doğru Kaşkay memleketi bulunuyor ki Sargon II. nin orduları 712 de buraya gelmişler-dir. Kelkit [Lykos] nehrinin şimalinde sarp ve yalçın Punt silsilesi mev-cut idi ki burada, Yunanlıların Khalybes dedikleri Keldaniler demir ve gümüş maden ocaklarını işletiyorlardı.

Garbî Asyada, Média'nin hakimiyeti teessüs ettiği esnada, kaynar bir kazan halini almış olan bu hıttaların siyasi vaziyeti ne idi?

Orada hâlâ Trère'lerin, Kimmer'lerin ve Skythe'lerin bakayası sürü-nüyordu. Kappadokia, Ermenistanın ahalisi için, Gamirk yani Kimmer'-lerin memleketi olarak kalmıştır. Medya ile Lydia arasındaki harp, bazı Skythe kafilelerinin kaçarak Medya hükümdarı Kyaksar hizmetine gir-miş olmalarından zuhura gelmiş ve Bahri Hazer sahillerinde Sakasene adında bir vilâyet, klâsik devirlerde bile baki kalmıştır. (Zira Sacés = Sakai = Sake'ler Skythe isminin İranlılar indinde muadili idi.) Kimmer'-ler ağıleb ihtimale göre, (fakat mukakkak olmaksızın) Hindu - Avrupalı-lerin Thraks şubesine mensupturlar.

En ziyade ehemmiyetli olan şey, bu sırada, bir takım yeni isimlerin zuhur etmiş olmasıdır:

1 — Şarkta Urartu krallığı, ki bunu idare edenler Hindu - Avrupalı-ler değiller idi; bu krallık İsa'dan evvel VI'nci asrın başlangıcında or-tadan kalkmıştır. Bunların hüküm sürdükleri dağlar üzerinde, Hindu -

Avrupaî olan Ermeniler görünüyorlar. Bunlar memlekette muhakkak surette 521 e kadar hüküm sürmüşlerdir.

2 — Fırat ile (Kızılırmak) arasında, Muşki = Muşki'ler ve Tobal'ler, Punt silsilelerine püskürtülmüşler, ve bunların yerlerinde Katpatuka = (Kappadokia) ismi zuhur etmiştir, ki bu isimde bir dereceye kadar eski Kizwadna'nın zuhuru görülebilir.

3 — Phrygia'lılar, Kızılıрмаğın sol kenarında kalmışlar, belki de yenden gelen Trakyalı unsurlarla takviye edilmişlerdir. İlk Yunan müverrihleri şunu temin ediyorlar ki Firikya'lılar, Kimmer'ler karışıklığı esnasında, kısmen sağ sahile sürüklenmişler ve işte bundan dolayıdır ki (Ermenistan) bir Phrygia kolonisi olarak vücuda gelmiştir.

Pteria [Boğaz köy] den geçen büyük ticaret yolu boyunca husule gelmiş olan basit bir ahlak ve âdat müşabeheti üzerine istinad edebilmesi melhuz olan bu iddianın kıymeti hakkında bir hüküm verebilmek için çok iyi malûmat ile mücehhez olmak lâzımdır; halbuki bu iki kavmin lisan vaziyeti hakkında öyle değiliz. Ermenice, teakup tarihinin bir neticesi olmak üzere, İranceden gelme birçok mevrudatın bulunmasına rağmen, lisaniyat âlimleri tarafından, İranî lisanlar zümresinden biri olmak üzere tanınmamıştır. Kappadokya lisanı ise, dairei ittılamızdan tamamile kaçmaktadır. Phrygia'lıların diline gelince, o, muhakkak surette, Hindu - Avrupaî dillerin Thraks şubesine mensuptur; fakat bu, en az tanınmış olan bir şubedir. Binaenaleyh, biz bu azîm akvam karışıklığı içinde, hangilerinin İsa'dan evvel VII inci asırda vukua gelmiş olan Kimmer ve Skythe istilâsı mevrudatına, ve hangilerinin tahtı hakimiyette bulunup karışıklıktan sonra tekrar üste çıkan unsurlara ait olduğunu sezebilmek için kâfi derecede mücehhez bulunmuyoruz.

Daima olduğu gibi, dinî an'anelerdir ki daha iyi mukavemet etmişlerdir. Kadim Kappadokya Komana'si mâbedi mukaddesi, kendi hakkındaki teveccühü umumiye muhafaza etmiş. ve ağılehtimale göre, Punt'taki Komana'yı, kendisinin bir evlâdı olmak üzere, bu devirde tesis eylemiştir. Sonradan gelmiş olan bazı tesirlerin neticesi olarak az çok duçarî tadilât olmuş olmalarına rağmen bu ibadetlerin esası daima Asianik olarak kalmıştır.

* *

Mède'lerin zuhurile, eski Hittite memleketlerinde, İranîlerin tefevvuk ve hakimiyeti, hem uzun zaman için yerleşmiş oluyor. Mède'lerin yerine Perse'lerin kaim olması, umumî vaziyette çok büyük bir tahavvül husule getirmemiştir: 521 de Ermenilerin kıyımı, millî hiç bir vasfı haiz değildir; bu isyanı bastıran İran Generalı da bir Ermenidir. (Dârâ) memlekete usulü idaresini vaz ediyor: Ermenistanda iki Satraplık teşkil ediyor; bunlardan birisi kadim Urartu (Alarodiens) ya, diğeri, Hérodote'un teminine göre, «Karadenize kadar» garbî Ermenistanı; diğeri bir Satraplık Punt havzasındaki küçük kavimleri ihtiva ediyor. Kappadokya Phrygia Satraplığına bağlıdır. Bu memleketlerin o zaman, gümüş ve insan

vermek itibarile, fena bir halde olmadıkları görülüyor. Verdikleri vergiler binnisbe yükselmiştir: Kappadokya, gümüşten başka, 1500 at, 2000 katır, ve 50 000 koyun teslim etmek mecburiyetindedir. Vermekle mükellef oldukları kur'a efradı, iki Ermenistan Satraplığıyla bir Punt Satraplığının yalnız başlarına, İmparator ordusunun altı fırkasından birisini teşkil etmeğe kâfi miktardadır, ki bu fırka, Kappadokya'daki Kritalla'da diğeri fırkalara iltihak eder.

Bu müesseseler sayesinde, İranlıların Ermenistana ve Kappadokya nüfuzu devam ediyor. Satraplar, İran eazım ve ekâbiri burada yerleşiyor, malikâneler peyda ediyor ve şatolar inşa ettiriyorlar. Mahallî ibadetler, İranîlerin itikatlarına müstenittir. V. inci asırdan itibaren âbideler, bize bu hittalarda Mecusi = Mage'ların dinî âyinlerinin icra edilmekte olduğunu gösteriyorlar; kurban, halkın ihtiras ve ademi memnuniyetini bertaraf ediyor. Şayanı teessüftür ki İsa'dan evvel 401 de Anadolu'dan geçerek İrana gitmiş olan Xénophon bize Kappadokya hakkında hiçbir şey söylemiyor: Mumaileyh giderken Kilikya'dan ve avdetinde de Ermenistan ve Trabzon'dan geçmiştir.

Ancak IV üncü asırda, bu vilâyetin valisi iken 360-370 e doğru kralla karşı isyan etmiş olan Datama'nın şöreti sayesinde bu hususta biraz tenevvür ediyoruz. Datama menşe' itibarile Karia'lı idi; fakat rakiplerinden bazıları, ezcümle Paphlagonia'da Thyus ve Kappadokya'da Aspis yerli rüesadan idiler. Bunun ölümünden sonra, burada İranlı Satraplardan başkasına tesadüf etmiyoruz; nitekim 333 ve 334 de İskender'in karşısına çıkanlar da böyle İranî Satraplar idi.

Bu iki yahut üç asırlık İran hakimiyeti hittada kuvvetli bir nişane bırakmıştır. Bu hakimiyetin neticesi olarak, başta bir krallık olmak üzere, büyük şahsiyetler tamamile İranî isimler taşıyacaklardır: Ariarathe, Holopherme, Ariobarzane gibi. Tesadüfi olarak tanınmış olan, Kappadokya'daki ay isimleri, Zerdüş = Zoroastre takviminden ictibas edilmişlerdir. Binaenaleyh, İskender'den sonra, Selefkid = Séleucide'lerin zamanında, İranîlerin akımı ka'î surette kesilmiştir.

Malûmdur ki, İran idaresi, daha cenuptaki hittalara, lisan-ı resmi olmak üzere, Arami dilini idhal etmiştir. Aramice Lydia'ya kadar izler bırakmış, Kilikya'da muhafaza edilmiş, Yahudi kolonilerinin tesisile idame olunmuştur. Bu lisanın Tauros'ları tecavüz ettiği görülüyor: Arami lisanile yazılmış kitabelerin en şimalisi Mazaka [Kayseriye] nin çok cenubunda bulunmuştur.

YENİ - HITTİTELER:

«Deniz Akvamı» hareketinin neticesi olarak, Küçük Asya, İsa'dan evvel XII inci asrın başlangıcından az sonra, Avrupadan gelmiş ve Hindu - Avrupaî zümresine mensup muhtelif kavimler tarafından işgal edilmiş bulunuyor. Bunlardan ilk defa ehemmiyetli bir devlet teşkil edenler: Phrygia'lılardır. Bunlar Anadolu yaylasının Kızılırmak = Halys den Ege denizine kadar olan garp sahasında ve klâsik devirde «asil

Phrygia denilen hittada yerleşmişlerdir. Bunlar tarihin muayyen bir devrinde, tesir ve nüfuzlarını daha şarka: Kappadokia'nın bir kısmına kadar uzatıyorlar: Tiyan = Tyane ve Alaca hüyükte Firikya'lılar tarafından vücuda getirilmiş kitabeler bulunmuştur; şimali şarkide (Turhal) ve (Zile) ye, şarkta (Malatya) ya, cenubu şarkide (Cerablus) a kadar Phrygia'lıların keramiklerine tesadüf olunmaktadır. Bu son iki mevki, XII'inci asırdan başlayarak, buraların VIII'inci asrın nihayetinde, Asuriye'ye ilhak olunduğu zamana kadar, Asuriler tarafından «Hatti» denilmiş olan arazinin bir kısmını teşkil ederler. Bn devir esnasında Tyane'de bulunan Phrygia'lılar, Asuriler tarafından Muşki ismi ile iş'ar edilmiş ve yine bunlar da Hatti'ye ait addolunmuşlardır.

Bu devirde Hatti, vaktile «Yeni İmparatorluk» un hükümdarı «Büyük kral» a tâbi arazide zuhur etmiş olan beyliklerin hey'eti mecmuasını ifade eder. Burası, hiç olmazsa, şimalde (Tuhma suyu) ndan cenupta (Âsî = Oronte) menbalarına, ve şarkta Fırat nehrinden garpte (Tiane) ve (İvriz) e kadar imtidat eder.

Fırat nehri üzerindeki Kargamış krallığı hassaten «Hatti» ismi altında iş'ar olunmuştur. «Büyük Hatti» ise, bundan fazla olarak, şu nahiyeleri de ihtiva etmektedir: Milid (Malatya); Kumanni şehri ile beraber Tabal; Hilakku (Erciyas dağı) ve Kozan havalisi; (Kilise Hisar = Tyane) in etrafında Muşki memleketi [burasını, Dicle kaynaklarının aşağısında kâin aynı isimdeki memleket ile karıştırılmamak icabeder.] en büyük şehri Markasi [Maraş] olan Gurgum; Kue (Kilikya'da Adana havalisi); Sam'al (Zincirli); Halep; Hattina; Hamath (Hama).

Sekeneye tatbik olunduğunda, Hatti isminin artık hiç bir kavmi = ethnique kıymeti kalmamıştır, yalnız bazı yerleri ifade etmesi itibarile coğrafi veya siyasi bir kıymeti kalmamıştır. Buu muhafaza etmek lâzımdır; çünkü Asuri ve Urartu vesikaları bu ismi kullandıkları gibi bu isim aynı suretle Tevrat'ta da zikrolunmaktadır. Bundan gayri diğer yerlerde Hittitologue'lar Asyanik olan «ilk Hittite'ler = Proto - Hittites» den ve Hindu - Avrupai olan Hittite'lerden tefrik için bu berikileri yani İsa'dan evvel 1200 den 750 ye kadar olan müddet zarfındakileri «Yeni Hittitler = Les Néo - Hittites» tesmiye etmişlerdir.

Eski ahali kısmen nabadit olmuştur. Artık, meselâ, Amorrhi'ler mevzuubahs değildir; bunların yerine Suriye'de hâkim Sami Unsur olmak üzere, badiyet-ül-Şam'dan gelmiş olan Arami'ler kaim olmuşlardır. Bu devirde Hurri'ler hâlâ mevcuttur, ve çoktanberi bu nevahide yerleşmiş olan Hittit'lere, şimal akvamı istilâsı önünden kaçarak gelmiş olan Anadolu ahalişi inzimam etmişlerdir.

«Yeni Hittitler» devrinden bize, Hittit lisanile yazılmış hiç bir vesika gelmemiştir; belki bundan sonra yapılacak hafriyatlarda bunlardan meydana çıksın; fakat bu pek az muhtemeldir, çünkü Kargamış harabeleri bunlardan hiçbir tanesini bile meydana çıkarmamıştır. Bu devirde hiyeroğliflerin lisanı terk olunmamıştır: Bu dil ile yazılmış kitabelere,

yeni Hittit'ler arazisinin muhtelif kısımlarında tesadüf olunmaktadır. Bundan başka, birinci binin ilk iki asrının ceryanı esnasında, Phénikeliler tarafından icad olunmuş olan Elifbâi yazı da görünmektedir. Bu yazı, Yeni Hittit'ler memleketinde, bir taraftan, (Zincirli) nin cenubunda (Ördek burunu) nda bulunan bir «Stèle» üzerindeki hiyeroğliflik metinlerin lisanı olması muhtemel bulunan, mechul bir dilin seslerini, diğer taraftan, bu hittanın birçok beyliklerini işgal eden Arami'lerin lisanını ifade etmek için kullanılmıştır.

«Yeni Hittit» lerin tarihi hemen münhasıran, Asuriye devletine karşı yaptığı mübarezeler içinde hülâsa olunabilir; Hittit'lerin son mukavemetini kırabilmek için bu devlete dört asır uğraşmak lâzım gelmiştir.

Fakat Asuriye mübarezeye girişmeden evvel, Yeni Hittit'ler, vaktile yani İsa'dan evvel 1806 [veyahut 1925 de ?] Mursil - I tarafından Babil üzerine yapılmış olan bir akını, bir defa daha tekrarlamak istemişlerdir.

Konya'da H A L E T Efendinin i d a m ı

Dr. Osman Şevki Uludağ

Konya'da gömülü olan Halet efendinin hayatına, gözden düşüp İstanbul'dan uzaklaştırılmasına ve sonra da öldürülmesine dair şimdiye kadar pek çok yazılar gördük. Bir kısmı hikâye tarzında yazılan bu yazıların muharrirleri kendilerinin ve zamanlarının tesiri altında kalmış olmaları ki, hepsinde muhakemelerin birbirine aykırı olması da bu yüzündendir. Padişah İkinci Mahmut devrinin bu zeki, ele avuca sığmaz, her tehlikeyi önceden sezerek tedbirini almakta gecikmez olan adamını tanımak, onun son günlerini en doğru olarak anlamak için Sarayın ve Babıâlinin inançlarını bilmek, onun hakkında türlü türlü muhakemeler yürütmekten faydalıdır. Ben, Halet efendinin hayatını uzun uzadıya yazacak değilim. (KONYA) mecmuasını, Konya'ya ait hususiyetlerden taşıyarak genel bir belleten yapmak düşüncesinde olmadığım için, nüfuzu ve etkisi bütün memlekete yayılmış olan Halet efendinin de yalnız Konya'yı ilgilendiren olayların belgelerini sıralayacağım.

Halet efendinin son günleri burada Padişah ve Sadrazam kaleminden çıkan satırlarda okunacaktır. İkinci Mahmut'un kendi eliyle yazdığı (İrade) ler, Sadrazamın (arz) ları bugünleri en iyi tasvir etmektedir. Bunları eskiden (Bab-ı Âli hazine-i evrakı) denilen Başvekâlet arşivinden çıkardım, ve okuyucularıma arz ediyorum. Vesikaların aynısını görmek isteyenler arşivde (Hattı - Hümayunlar) dosyaları içinde (dolap 3), (Sandık 94) de müracaat edebilirler.

* * *

İkinci Mahmut'un ne suretle Padişah olduğunu herkes bilir; O, son Osmanlı Padişahları arasında başarılarıyla ün kazanmıştır. Üçüncü Selim'in nasıl öldürüldüğünü görmüş, Cevri kalfa'nın fedakârlığı ile kendi hayatını Yeniçeri'lerin elinden kurtarmış ve Padişah olunca zorbaları ortadan kaldırmak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Halet efendinin ortadan kaldırılması da onun eseridir.

İkinci Mahmut, Halet efendiyi Bursa'ya nefyettirmek için emir vermişti. Halet efendi Bursa'ya tevkif edilmiş olmaksızın gidecekti, ancak bu zat Padişah iradesinin kuvveti birgün azalır veya kaybolur düşün-

çesiyle Bursa'ya gitmektense İstanbul'da Mehmet Paşa'nın köşkünde saklanmağı muvafık görmüş ve saklanmıştı. Padişah bunu haber almıştı, Halet efendinin İstanbul'da bulundukça boş durmayacağından ürküyordu. Kalın yazı kalemi ile yazdığı bir İrade'yi Sadrazama gönderdi, ve Halet efendinin hemen Bursa'ya gönderilmesini istedi. Padişah İrade'sinin suretini şu tarihsiz belgede okuyoruz:

« Benim vezirim

Bursa'ya nefy-ü iclâ olunan tevkif-i divan-ı hümayun-u- sabık Halet efendi bilâ tevkif mahal-li menfasına gönderilecek idi. Mesmûuma göre hâlâ Mehmet paşa kasrında imiş. Hemen mahal-li mezkûreden kaldırıp gönderesin, anda ikamet ettikçe bir takım havadisın tekevvün etmesine bâdi olur. İşbu hat-tı hümayunum tarafına vasil olduğu anda muktazasını icraya mübaderet eyliyesin.»

Halet efendi, İstanbul'dan uzaklaştırılması faydalı olacağı düşünülen birçok kimseler arasında idi. Padişah İkinci Mahmut (Refi'leri lâzım gelenleri) İstanbul'dan uzaklaştırmakta ısrar ediyordu.

Halet efendinin Bursa'ya gitmesinden sonra Padişah geniş bir nefes almış olmalı ki onun hakkında daha başka türlü düşünmeye de başlamıştı. Onu tevkif etmeden Bursa'ya göndermek isteyen Padişah, isteğinin yerine gelmesinden sonra şimdi artık düşüncesini de değiştirmişti, gözünden uzaklaştırdığı gibi şimdi de onu servetinden mahrum bırakmak istemişti. Halet efendi ile birlikte mutfâk emini Ahmet ağanın Bursa'da kalmalarının dedikodular doğurabileceği akla yakın geliyordu. Halet efendinin şöhreti büyük küçük herkesin arasında yayılmıştı. Padişah, Halet efendinin bu kadar ucuz kurtulmasının halk nezdinde aykırı tefsirlere sebep olacağını düşünmüştü. Gene kendi yazısıyla bir (İrade) yazarak Sadrazama göndermiş ve yerinde endişesini şöyle anlatmıştı:

« Benim vezirim

Bu defa vukubulan hâdiseye binaen tezelden arkası uzamayıp maa-linin (?) şiddetine hiffet gelmesiyçün refi'leri lâzım gelenleri derhal Asitane-i aliyyemden tardederek her birlerini bir mahalle nefyetmiştim. Ancak Halet efendinin müddet-i vâfirenden beru sığar ve kibar beyninde şöhreti reside-i kemal olmakla gerek efendi-i mumaileyhe gerek matbah emini sabık Ahmet ağaya birşey denilmeyip yalnız nefiyleriyle iktifa olunduğu gibi devlet bunları hemen şöyle böyle bir lakırdı basılsın deyu gönderilmiştir, öyle olmasa böyle vakt-i muzayakada elbette bunların haklarında musadere olmalı idi diyerek bir takım nâsın tefevvüh etmeleri lakırdının uzamasına bu da bir nevi sebep olabilir gibi hatırı hümayunuma gelir. Lâkin bunlara bu muamele yalnız muhalefeti iskât için olduğu pek te zâhire çıkmamak ve şımartmamak için mumaileyhi-mânın Düzoğulları muhalefatlarından dolayı darphane-i âmiyeye deyinleri kalmak gerek darphane nazırından tahkik ile kalmış deyinleri var ise anı ve teseyyüb-ü hâllerinden naşi sarrâfana dahi külliyyetli deyinleri olmak melhuz olmakla matâlib-i sarrâfanı ve mumaileyh Ahmet ağanın tophane-i ma'murem ve matbah-ı âmirem hisaplarından zimmeti

tahakkuk ederse tahsil ve tediye edilmek ve canib-i miri ve ashâb-ı matalib gadirden sıyanet ve vikayet olunmak üzere defterdarın emval ve eşyalarını tahrir ve zapta memur olması misillu bir hakimane suret bulunsa gibi hatırıma hutûr ediyor. Çünkü bunların tavırları pek aşırı gittiğinden nâsın ekserisi dilgir olmuş gerek hâlen gerek istikbalen vezaret verilmekte de bir mazarrat anlarım. Sen kethüdânla reisi yanına çağırıp şu maddenin bir hüsn-ü suretini üçünüz beyninizde müzakere edip suret-i kararınızı ifade eyliyesiz. Gayet ketmine ihtimam eyliyesin. Kablelvuku bir mahalden işidir isem infial-i şahanem derkârdır.»

«Görülüyor ki İkinci Mahmud, Halet efendinin şöhretinden ürkmüş halkın bir gün Halet efendiyi gene İstanbul'da ve başta göreceği hakkındaki düşüncelerde bulunduğunu yahut bulunabileceğini gözünün önüne getirmiş, onu malından ve servetinden mahrum etmeyi tasarlamıştı. Padişah adetâ korka korka Bursa'ya uzaklaştırdığı Halet efendiyi servetinden mahrum etmekle onu faaliyetten men' edeceğini düşünmüş olmalı ki onun öteye beriye borcu olup olmadığını araştırmak istemişti. Onun malını mülkünü, sebepsiz olarak zaptetmekten çekiyordu. Âdil görünmek istiyordu. Ancak borçlarını ödemek üzere mallarının satıldığını işaa etmek istiyordu. Memlekette mevcut olan muhalifleri susturmak ve şırmalarına meydan vermeyip baş kaldırmalarının önüne geçmek için Halet efendi gibilerin hakkından gelebileceğini herkese göstermeyi lüzumlu görüyordu. Sadrazama, bildirdiği iki kişi ile konuşup verecekleri kararı kendisine bildirmeyi bunun için emretmişti. Gene yukardaki belgeden anlaşıldığına göre işin çok gizli tutulmasını istiyordu.

Sadrazam, işin ehemmiyetine göre davrandı ve Padişahın bildirdiği Kethüda ve Reis ile birlikte müzakere ederek İrade'nin esasını tabiatıyla kabul ve tasvip ettikten sonra bunun tatbiki tarafını da kararlaştırdı. Sadrazam bunu padişaha arzetti. Bunu da suretini aşağıya yazdığımız tarihsiz (çünkü tarih yazmak âdet değil.) Bir arıza ile Padişaha bildirdi :

«Şevketlû kerametlû velinimetim efendim.

..... Halet efendi ve Ahmet âğa kullarının emval ve eşyalarının zapt-ü tahriri suretine dair beyaz üzerine hat-tı hümayun-u şevketmakrun-u şehriyarileri maal-i münifi üzere derhal kethüda-i çakeri âğa ve reis efenni kulları nezd-i çakeriye celb ile hat-tı hümayun-u mülûkâneleri bittekrar im'an-ı nazar-ı dikkat ile mütalaa ve üçümüz beyninde mahzan müzakere eylediğimizde keşide-i silk-i sutur buyurulan mülâhazat ve mutalaat-ı hakimane vak-tü hale göre varif ve beca ve mübarek zihn-i hümayun-u ilham meşhun-u hilafetpenahilerine sünuh buyrulduğu veçhile mumaileyhimanın Düzoğulları muhallefatlarından dolayı darphane-i amireye deyinleri var ise dârphane-i amire nazırı efendi bendelerinden şifahen süal ve tahkik ile anların ve gerek teseyyüb-ü hallerinden naşı sarrafâna dahi külliyyetli deyinleri olmak melhuz olmakla matalib-i sarrafâni ve mumaileyh Ahmet ağanın bundan başka tophane-i mâmure ve matbah-ı âmire hesaplarından zimmeti

tahakkuk ederse cümlesini tahsil ve tediye eylemek ve olveçhile canib-i miri ve ashab-ı matalib gadirden sıyanet ve vikayet olunmak üzere emval ve eşyalarının defterdar efendi kullarına hitaben beyaz üzerine buyrultu isdar ile memur kılınması sureti tamam hakimane olarak muhalifini iskât için olmadığı zahire çıkmamak ve şımartmamak köşeleri dahi gözetilmiş olacağı zâhir ve hüveyda olmak mülabesesiyle bundan âlâ rey ve tedbir istihzarına ukul-ü acizanemiz kasır olduğunu itiraf ve dua-yi den sonra işbu tedbir-i dilpezir-i mülûkâneleri tedabir-i saireden müstağni olup fakat emr-ü ferman-ı cihanbanilerine imtisalen suret-i icrasına dair sair bazı usul ve zemin dahi mülâhaza ve tefekkür olmakla şöyle ki iptida mumaileyhimanın Düzoğulları muhallefatından dolayı darphane-i amireye olan deyinleri nazır-ı mumaileyh kulları muzayaka-i vakt-ü hâl münasebetile mumaileyhimanın taraflarından talep ve ilhan edib ol vakit mersumlar dahi behemehal kendilerinin mumaileyhimada şu kadar bu kadar külliyyetli matlupları olduğunu beyan ve istirhama mecbur olacakları aşikâr olduğuna binaen nazır-ı mumaileyh dahi bu surete yani mumaileyhimanın darphane-i amireye şu miktar zimmetleri olup muzayaka-i hal cihetile taraflarından matlup olundukta anlar dahi kendilerinin şu miktar matlubat-ı külliyyeleri olduğunu ve maslahatlarına sekte geldiğini beyan ederek darphane-i amire matlubunu veremediklerinden başka kendi alacakları hakkında tazallüm-ü hal ve istirham ediyorlar maaliinde Bab-ı Âliye takdim edeceği takdiri iktizasına göre sürh işaretile âdeta hâkipay-i hümayunlarına arz ve istizan olunmak ve bu irade-i seniye-leri anın üzerine sudur buyrularak ol vakit icrası defterdar efendi kullarına havale ve Ahmet ağanın tophane ve matbah-ı amire hesapları ilâve olunarak bu zemin ile icrasına mübaşeret olunması ve yahut evel emirde nazır-ı mumaileyh kullarına bunlardan bahsetmiyerek fakat muzayaka-i hal cihetile Düzoğulları muhallefatlarından ve saireden dolayı darphane-i amireye her kimin zimmeti var ise tahsiline sürat ve ikdam eylemesi Bab-ı Âliden buyrultu isdar olunarak ve ol dahi umum üzere darphaneye verecekleri olanları celp ve talep ve tacil ederek mumaileyhimanın zimmetlerini dahi tabiatı ile arayıp ve taraflarından talep etmek suretini tutup ilerisi yine balâda muharrer fezlekeye götürülmesi suretleri dahi ukul-ü kasire-i kemteranemize mütebadir olmuş ise de her kangı suretin muvafık-ı irade-i seniye-i şehinşahileri sünuh ve sudur buyrulur ise ona göre muktazasının icrasına iptidar olunacağı muhat-ı ilm-i âlileri buyruldukta ol bapda emr-ü ferman şevketlû, kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim padişahım hazretlerininindir.»

Padişah, vezirinin (Arzı) üzerine sükûn bulmadı. Birçok tarafıslı bulunan Halet efendinin her türlü fesad yolunu bildiği için ne yapılsa gene uslanmayıp kendini üste çıkarmıya çalışacağını zihninden çıkarmadı. Padişah, Halet efendinin fertler için olduğundan başka memleket için dahi zararlı olabileceğini Sadrazamına tekrar bildirdi. Yahudilerin, birgün Halet efendinin knrtulma yolunu bulacağına dair söyledikleri, sözlerine, hattâ onların (Siz yakında görürsünüz) dediklerine işaret etti.

Anlaşıldığına göre Padişah ile Sadrazam arasında Halet efendinin idamı üzerinde yüzyüze görüşmüş olmalı ki Padişah, bu defa, Vezirinin kendisine gönderdiği yukarıdaki arızanın üstüne kırmızı mürekkeple ve kendi el yazısıyla bu görüşmeye işaret ederek Çavuşbaşı marifetiyle bu adamın idamını emretti. O, Çavuşbaşıyı işbilir ve çok işte yararlığı görülmüş bir adam olarak Sadrazama tavsiye ediyordu. Padişahın yukardaki arz üstüne yazdığı iradenin sureti şudur:

«Benim vezirim

İşbu takririni mutalaa eyledim. Bu mülâhazalar bir takım adamı şımartmamak için ise de bunca müddet türlü türlü zeminler ile etraf peyda eylemiş ve her türlü fesadın yolunu öğrenmiş ve hayli ithal tahsil eylemiş bir adamın her ne türlü tedabir icra olursa yine bir taraftan yol bulup fırsat arıyacağı akıldan bait değildir. Şifahen buna dair biraz kelimeleri da deminden söylemiştim. Bu aralık bir takım ahad-ı nâs için değil mülken mazarratı olacak. Şunu bir eyice biliniz ki müzakere ile ne vechile icrası iktiza ederse ifade eyliyesiz. Çavuşbaşı da umûrdide ve çok işte kullanılmış bir adamdır. Anı da mahrem edip bu bapta mutalaa nedir beyan eylesin. Bayağı Yahûd taifesinin lisanında siz yakında görürsünüz yollu rumuzatlı kelâmlar söylenmekte imiş.»

Sadrazam, Padişahın hu iradesini okuyunca fikrini gene açık olarak söylemedi. Belki de çekindiğinden dolayı böyle hareket etti, yahut Padişaha karşı herhangi bir meselede kat'i bir fikir vermek devrin resmî edeb ve terbiyesine uymuyordu. Bununla beraber eski üç kişilik meşveret meclisi tekrar kuruldu, bu defa Padişahın emrettiği Çavuşbaşı da araya alındı ve meclis dört kişi ile karar verecekti. Verilen karar şu oldu: (mazarrat-ı mülkiyenin indifa'ı). Bu tabir Padişahın iradesinde adı söylenmeyen Halet efendinin idamı demek idi. Heyete Çavuşbaşı da girince artık uzaklara sürgün yollamak, malların zaptı gibi tedbirlerin tam iş olamayacağı kapalı üslûb ile dahi olsa söylendi.

Sadrazam, meşveret meclisinde verilen kararı Padişaha aşağıdaki (Arz) ile bildirdi:

«Şevketlû, kerametlû kudretlû velinimetim efendim

Halet efendi ve Ahmet ağa kullarının emvalleri keyfiyatına dair mutalaa-ı saibe-i şahanelerinin suret-i icrasına müteferri' bazı iş'arat-ı acizanemi mutazammın ma'ruz-u atebe-i ülya-yi mülûkâneleri kılınan takrir-i ubeydanem balâsına (işbu takririni mutalaa eyledim ancak bu mülâhazalar bir takım adamı şıartmamak için ise de bunca müddet türlü türlü zeminler ile etraf peyda eylemiş ve her türlü fesadın yolunu öğrenmiş ve hayli ithal tahsil eylemiş bir adamın her ne türlü tedabir icra olursa yine bir taraftan yol bulup fırsat arıyacağı akıldan baid değildir. Şifahen buna dair biraz kelimeleri da söylemiştim. Bu artık bir takım ahad-ı nâs için değil mülken mazarratı olacak. Şunu bir eyice beyninizde müzakere ile ne vechile icrası iktiza ederse ifade

eyliyesiz. Çavuşbaşı da umûrdide çok işte kullanılan mücerreb adamdır.

Anı da mahrem edip bu bapta mutalaa nedir, beyan eylesin. Bayağı

Yahûd taifesinin lisanında siz yakında görürsünüz yollu rumuzatlı ke-

lamlar söylenmekte imiş) deyu hat-tı hümayun-u mahâbetmakrun-u

mülûkâneleri sahife pirâ-yı sudur olmakla mantuk-u münifi rehin-i iz'an-ı ubeydanem olarak bende-i müstediymleri ve Kethûda-yi çakerî ağa ve Çavuşbaşı kulları ile bil-içtimâ kerreten bâde uhrâ kıraat ve ledelmûzakere mumailiyh Halet efendi kullarının fezleke-i ahvali mübarek hat-tı şerif-i şevketredif-i tacidaranelerinde beyan buyrulduğu vechile filhakika mumailiyh hakkında her ne türlü zemin bulunub icra olursa yine bir taraftan zemin-i ahar bularak fırsat arıyacağı mücerrep ve meczum olan fart-ı zekâ ve cesaretine nazaran ihtimalden gayr-i baid olduğu zahir ve bir müddettenberi mumailiyhten avam ve havas alelumum cümleten müte-neffir oldukları bedihi ve bahir ise de şayet bazı taraftarları vesatâtı ile münasebet-i sabıkadan dolayı ocaklı tarafından el tutarak lehine söz peyda ettirmesi dahi melhuz ve Yahudi taifesi lisanında rumuzatlı sözler söylenmesi mumailiyh hakkında af-fı âli ve müsaade-i seniye-i şahanelerini her ne vechile ise istihsal daiyesine ma'tuf ve menşe-i suduruna göre hakkında muamele-i ahar vukuu ihtimaline dahi masruf olup efendi-i mumailiyh hayli vakıttan beri nâsta hal-li akd-i umura merkez görünmüş ve ol vechile memalik-i mahrusada iktisab-ı şöhret ve şân ederek müşarûnbilbenan olmuş ve şimdi nefy-ü tagrip olunmuş iken menfasında tek durmıyarak fart-ı cesareti ve enva-ı zemin ve zamanı iktidarı cihetile mülken mazarratı olacağı tebeyyün ve tahakkuk eylediği halde bu misillu tedib ve terbiyesi icab edenler haklarında nefy-ü tagrip ve musadere-i emval ve derece-i salisede muamelei ahar icrası mazarrat-ı mülkiyenin indifa'ı sahib-i mülk olan zat-ı şevketsimat-ı şahanelerinin emir ve irade-i seniye-i mülûkâneleri suduruna mevkuf olmakla olbapta ve her halde ne vechile irade-i seniye-i şehinşahaneleri sündûh ve sudur buyrulur ise ona göre muktazasının icrasına iptidar olunacağı muhat-ı ilm-i âlileri buyruldukta emr-ü ferman şevketlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim Padişahım hazretlerindir.»

Padişahla Vezir, birbirini açıyordu. Maksadın temeli Halet efendinin vücudunu ortadan kaldırmaktı. Onu tevkiyf etmeden Bursa'ya uzaklaştırmak, mallarını zapt etmeğe kalkmak gibi gittikçe aydınlaşan ve katılaşan hareketler, nihayet son sözün söylenmesi kertesine gelmişti. Şimdi artık padişahın kararını, sadrazamın yukarıya yazdığımız arızasının üstüne gene kendi elile yazdığı şu iradede okuyoruz:

«Benim vezirim!

İşte bunun hayatta kalması gerek şimdi gerek âtiyede ne güne mazarratı olup maâzallah bir gaile-i azimenin hudusuna yeni baştan sebep olacağı indel ukalâ muhil-li şüphe değildir. Hemen vakitler uzamaksızın bir takım havadisat-ı günâğünün inkıta'ı için tertib-i ceza içi gayet hafi olarak emri isdar olunup bir mutemet ve kaal aşına ve elinden iş gelir bir mübaşir tayin olunsun. Lâkin izi belli olmıyarak bir çare

mülâhaza olunsun. Mademki bu hayattadır, ne türlü tedbir olursa her birinde bir güne mahzur hatıra gelir. Tamam hakkaniyet üzere mülâhaza etmişsiz. Mahzuz oldum. Rabbim suhuletle icrasını ihsan eyleye. Ancak bu icra oluncaya kadar bu tarafta olan şeylerine dokunmak iktiza etmez ki adamları hissederlerse derhal ihtar ederler. Göreyim sizi, gayetle etrafı tutasınız. Bu bittikten sonra diğerinin idamı iktiza etmez. Ol vakit iktizasını müzakere ederiz.»

Padişahın bu iradesinde artık göğsünün ne kadar genişlediği seziliyor, nihayet Halet efendinin idamı iradesi bununla verilmiş oluyor. Artık mallarının ve servetinin zapt ve müsadere için Düzoğullarına, Tophaneye borcu olup olmadığı hakkında bahanelere lüzum görülüyor, hattâ böyle bir şeyin Halet efendiyi kuşkulandıracağından korkuluyor. İşin gizli tutulması, kimse tarafından his olunmaması hakkındaki endişeler tekrar olunuyor. Çünkü Halet efendinin (bir galle - i - azime) yaratacağı bir an için bile kafalardan çıkmıyor.

Halet efendi tevkif olunmadan Bursa'ya gönderilmiş olduğu için orada nisbeten serbest bir hayat sürüyordu. Bu durumda onun idamı müşküldü. Onu daha başka mahalle sürmek ve bu esnada icabına bakmak, işi gü-rültüye boğmadan kurtarmak olacaktı, ve Halet efendiye Bursa'dan Konya'ya gitmek emir ve müsaadesi verildi. Bu esnada dahi onun tev-kıyfi tarafına gidilmedi. Serbestce hareket ediyordu. Maksat onun arka-sından iş becerir bir adam gönderip ister yolda, ister gittiği yerde, nerede mümkün olursa icabına bakılmak idi. Plan şuydu :

A) — Halet efendi yolda yakalanırsa yolda, Konya'ya gidebilirse orada idam olunacaktır.

B) — İdamından sonra yanında olan serveti, eşyası ve hayvanları, ve yanındakilere emanet olarak verdiği şeyleri tesbit edilerek kesilmiş başı ile birlikte çok gizli olarak İstanbul'a getirilecekti.

C) — İdam için ya kapıcıbaşı veya silahşor'lar, yahut Züamâ zümre-sinden muktedir ve inanılır, dirayetli birisini seçmek mümkün isede bunun da Halet efendiye nisbeti olabileceğinden, yahut Halet efendi tarafından tanınmasından korkulduğu için hariçten bir adam seçilecekti. Üsküdar ve civarının Beylik Koru'larının ağası olan Hassa Hasekilerinden Mehmet Arif ağa, İstanbul'da sık sık bulunmayıp Gebze taraflarında dolaştığından ve oralardan gizlice ayrılabilceğinden, aynı zamanda da emniyet kazanmış, izini belli etmeden her işi yapar bir adam olduğun-dan dolayı idam işi bunun marifetile yapılacaktı.

D) — Mehmet Arif ağa, (İradei Seniyye) yi gizlice alarak gûya teftiş için Gebze'ye doğru gidecek, sonra gene gizli olarak yoluna devam edecek, Halet efendinin geçeceği yollara ulaşacak, yolda Halet efendi Hâkim'i ve Zâbiti rabitalı bir kazada istirahat ederse idam'ı orada ya-pacak. eğer Konya'ya yaklaşmış bulunursa onun Konya'ya varmasını ve yerleşmesini bekleyecekti.

E) — Para ve eşyası da, bu taktirde, Konya'da tesbit edilerek gizlice İstanbul'a getirilecekti.

Bu programı Sadriazamın Padişaha sunduğu arızasında aynıyle şöyle okumaktayız :

«Sevketlû, kerametlû, mahabetlû, kudretlû velinimetim efendim :

Muktaza - yi irade - i celadet ifade - i şahaneleri mucebince Halet efendinin bulunduğu mahalde ve Konya'ya takarrüp etmiş ise Konya'da tertib - i ceza olunması ve baad - el icra yanında olan nukut ve eşya ve hayvanatı ve bazı kurena ve itbaisinde emanet vermiş olduğu eşya her ne ise cümlesi marifet - i şer'le tahrir ve mümzâ defteri ile eşya ve sairesini ve ser - i maktuunu bilistishap bu tarafa getirmesi babında gayet mahfi olarak bir kıta emr - i âli isdar ve kapucu başı ve silahşor ve züamâ zümresinden icra - yi iradeye muktedir mutemet ve dirayetkâr kullarından bazıları mütebadir - i hatır olmuş ve bu bapta sudur eden irade - i seniye - i şahanelerinden beri imale - i efkâr olunarak münasip addolunanlar dahi şayet mumaileyhe münasebetli olmak ve buradan hiyn - i azimetinde bir güne ihsas olunmamak ve mahallinde yolu ile berveçh - i sühûlet icra - yi irade eylemek suretlerinde mültezem olan nezaket - i hâle nazaran cezm - ü yakın hasıl olacak derecede izini belir-siz edecekleri kararlaştırılamamış olmak hesabı ile bilahara Üsküdar ve havalisi koru - yu hümayunları ağası olup hakkında vüsuk ve itimad - ı acizanem derkâr olan hassa hasekilerinden Mehmet Arif ağa kulları ekseriya Gebze ve sair ol havaliyi keşt - ü güzâr eder ve kendisi bulun-madığı vakit bölükbaşı ve adamları kendinin adem - i vücudünü bildirmez makuleden ve merkumun bu maslahata memuriyeti takdirinde izi belli olmayarak hafi savuşur gider kabilinden ve yolu ile mahallinde icra - yi irade - i seniyyeye muktedir erbaptan olduğuna mebni merkum kulları bu hususa mübaşir tayin olunması tensip olunmakla emr - i âli - i mezkûr mahfiyen yedine ita birle kendisi adeti üzere keşt - ü güzâr behanesile Cebze'ye ve andan ileriye geçerek süratle gidip efendi - i mumaileyhin hasbettarik hâkim ve zabıtası rabitalı bir kazaya nüzul etmiş bulur ve iradenin orada icrası çespan görünürse ifa - yi memuriyet etmek ve eğer mumaileyhi Konyaya takarrüp etmiş bularak Konya'da icrasını tensip ederse menfasında icra - yi irade - i seniyyeye ihtimam ve dikkat eylemesi vesayası iktizasına göre etrafı ifade ve telkin olunarak bu gün iyzam ve irsal olunmaktan gayri mahzursuz çare ve imkân hatıra gelmediği ve efendi - i mumaileyhin zapt ve müsadere - i emvali hususu dahi irade - i seniyyenin icrası haberi vüruduna taliki vakıa münasip olduğundan ihtizar ile haberi zuhurunda keyfiyet hâkipay - i hümayunlarına arz ve istizan olunarak ne veçhile irade - i seniye - i mülûkâneleri sünuh ve sudur buyrulur ise ona göre iktizasına bakılacağı muhat - ı ilm - i âlileri buyrul-dukta emr - ü ferman şevketlû kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim padişahım, hazretlerindir.»

Sultan Mahmud'un yerinde başka bir padişah bulunsaydı, vezirinin elinde izini kaybedebilir, adam öldürdüğü halde kimseye görünmeden savuşur gider, cinaî işlerde efendisine sadık ve bu türlü işleri yapmaya kadir nevinden her türlü marifeti olan adamların bulunmasını af edemez-di. Fakat Sultan Mahmud, hareketlerinde Verem'li bir göğsü olduğu halde kudret gösterdiği gibi, Devlet işlerinde de son asırlarda başa çıkı-

lamayan belaları gidermek azmini gösteriyordu. Türkiye devlet halinden çıkmışdı, padişah olurken geçirdiği kasırgayı unutmamıştı, her gün onun tekrar baş göstereceğini düşünüyordu. Adam öldürse de etrafında sır saklayıcı maiyyetleri bulunan kimselere de ihtiyacı vardı. Vezirinin bu yazışından memnun oldu. Mehmet Arif ağamın hemen yola çıkarılmasını emretti. Padişah İkinci Mehmet, artık Halet efendinin hakkından gelineceğine inanmış bulunması dolayısıyla daha başka düşüncelerine de meydan verdi. Hele şu arızanın üstüne yazdığı satırları okuyalım, bunları pek iyi göreceğiz :

« Benim vezirim

Çünkü bundan başka izi belli olmayacak tedbir bulunamamış, hemen mütevekkilen alellâh bugün mübaşir-i merkumu iyzam ve irsal eyliyesin. Bir de yanında olan adamların bir tarafa firar etmemeleri için dikkat ve muhafaza olunmaları lâzımdır. Bu mübaşir bunların uhdesinden gelmeğe muktedir midir? Zira yanında hayli eşya olmak gerek. Bunda olanların baadehu iktizalarına bakılır. Şimdilerde bir vechile serrişte verilmeyecek ahvaldan ayrılmamak iktiza eder ki hatta meram üzere matıup hasıl olsun. Hele şu Hasfil Yahudiyi elden çıkarmamağa dikkat lâzımdır. Rabbim sühuletle tanzimini ihsan eder inşaallah.»

Görülüyor ki Sultan Mahmut Halet efendiden sonra onun maiyyeti ve Sarrafım da yakalayacaktı. Hele eşyasına, malına çok dikkat ediyordu; ki bunları da ilerde göreceğiz.

Bu İradenin çıktığı günden sonra Mehmet Arif ağa hemen yola çıkarılmıştı. Kendisine sıkı talimat verilmişti. Hiç bir mahalde durmayacak, gece gündüz at sürecektir, Halet efendiye yetişmeğe çalışacaktı. Onu nerede kolayını bulursa orada öldürerek vakit kaybetmeden başka bir adamla İstanbul'a da malûmat verecekti. Onun eşyasını ve nesi varsa hepsini tesbit ve zapt edecekti. Halet efendinin maiyyetini bir tarafa kaçırmayacaktı. Bir taraftan da Yahudi sarraf Hasfil, türlü teminatla oyalanarak, idam haberi İstanbul'a geldikten sonra onun da icabına bakılacaktı. Sadrazam bunları Padişaha şu arızasıyla bildirmişti :

« Şevketlû kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim

Muktaza-yı irade-i celâdet ifade-i şahaneleri üzere Halet efendinin idamı hakkında sudur eden emr-i âli mübaşir tayin kılınan kuru-yu hümayunları ağası Mehmet Arif ağa kulları dünkü gün hemen müsaraaten iyzam ve isra olunmuş olmakla kendisine tavsiye ve tenbih olunduğu vechile hiç bir mahalde tevakkuf ve aram etmiyerek ve leyl-ü nehar sürerek bulduğu münasip mahalde hemen icra-yı irade birle keyfiyeti müsaraaten bu tarafa ihbar edeceği derkâr ve mumailiyyin yanında olan adamlardan kendinin emval ve eşyasını ve emanet verdiği her ne ise cümlesini marifet-i şer' ile kabzedeceğinden adamları merkumlara dahi dehşet ve ızdırab gelerek hiç bir mahalle firara cüret edemeyeceklerinden başka memleketli dahi tabiat-ı maslahat iktizasından olarak birdenbire salıvermiyecekleri hatırgüzar ve bilfarz içlerinden bir kaç bazı vüzera nezdine gitseler bile yine celbolunmaları mümkün ve âsan olduğundan şimdiki halde bunların muhafazaları için bir güne tedbir icrası

iktiza etmeyip bimennihi taallâ kariben icrası haberi zuhurunda her ne vechile irade-i seniye-i şahaneleri sünuh ve sudur buyrulsa derhal çifte tatarlar ile itare olunarak icrasına iptidar olunacağı ve mumailiyyin sarrafı Hasfil hakkında dahi şimdilik bazı teminat-ı suriye ile oyalandırılıp haber vürudunda anın dahi emir ve ferman-ı hümayunları buyrulursa ol vakit icrasına bakılarak şimdilik hiç bir suretle ses çıkarılmamasına dair mutalaat-ı seniye-i cihanbanileri muhat-ı ılm-i âlileri buyrulduktan emr-ü ferman şevketlû kerametlû mahabetlû velinimetim efendim padişahım hazretlerininindir.»

Sultan Mahmut Yahudileri hiç sevmezdi. Onların her şeyi saklamakta çok inatçı olduklarını, sıkıştırılrsa dahi bir şey elde edilemeyeceğini bildirdi. Onun için Sarraf Hasfil'in, idam haberini Hükümetten evvel haber alacağından da korkarak, sanki idam hükmü olmuş bitmiş gibi Sadrazama bu sarraf hakkında dikkatli davranması emrini vermişti. Padişah, Yahudi sarrafta çok para umuyordu. Halet efendinin bu dünyadan el etek çektiği haberi gelir gelmez sarrafa baskın yapılmasını istiyordu. Vezirinin yazdığına kırmızı mürekkeple şu satırları ilâve etti :

« Benim vezirim

İşbu takririn maali malûm-u hümayunum olmuştur. Tekmil haberi vürud edinceye kadar her ne kadar serrişte verilmemek usulüne riayet olunmak lâzımden ise de evvelce size ruhsat vereyimde geldiği anda ol vechile hareket edesiniz. Mersum Hasfil'de pek çok akça tahmin ederler, ve karşı Galatada Nemçeli Koga nam bazirgân ile mersumun hafi muamelatı olup Nemçe derunüne akça kaçırmakta olduğunu dahi rivayet ederler. Ve Yehûd taifesi gayet ketûm ve anud olduklarından yalnız sülal ve istintak ile bunlardan bir şey çıkarılmaz. Haberin vürudu anında mersum kaldırılıp yine ol hiynde memurun biri mersumun odasına ve diğeri hanesine varıpbir varak zayi etmiyerek cemîi defatir ve evrakını ahz ve hıfzilemek lâzımdır ki hakikat-i hale defatir ve evrakından zaferyab olunabilir, ve odasına ve hanesine gidecek memurların bir saatte ve bir dakikada varıp icra-yı memuriyete sürat ve şitap eylemeleri lâzımdır. Mersumdan maada tevkif kılınması lâzımgelen kimler var ise anları dahi bir tarafa firara meydan vermiyerek alıkoymağa dikkat edesiz. Mukaddemce etrafı tutulsun dediğim buraları idi. Kendisinin konağı ve sahilhanesile Küplücede olan bağı ve bunlardan maada ne mahalde temhiri iktiza edecek mahalleri varsa derhal o gün icrasına müsaraat eyliyesiz.»

Görülüyorki Mehmet Arif ağa, müthiş kararı ifa için, Halet efendinin arkasından at sürerken İstanbul'da, onun mal ve mülkünün nasıl zapt olunacağı hakkında plânlar kuruluyordu.

Yazık ki suretlerini çıkardığımız padişah hatlarında ve Sadırazam arizalarında tarih yazılmamıştır. Belgelerde bu kusur olmamış olsaydı işlerin nasıl bir süratle ilerleyebileceğini daha iyi takip edebilirdik.

Nihayet, Halet efendinin öldürüldüğü haberi İstanbul'a geldi. Mehmet Arif ağa, işini bitirir bitirmez İstanbul'a doğru hemen bir Tatar yollamıştı, buna göre Mehmet Arif ağa, işini Konya'da bitirmişti. O, Halet efendiden önce Konya'ya varmışdı. Halet efendi Konya'ya gider gitmez Mevlâna

Türbesini ziyarete koşmuşdu. Belki de önceden duyduğu bir his içinde bulunduğundan dolaydırki Mevlâna'dan ma'nevî imdad isteyecekti.

Halet efendinin Mevlâna türbesini ziyareti esnasında Mehmet Arif ağa dahi, onun için hazırlanmış olan eve girmek fırsatını bulmuş ve orada saklanmıştı. Halet efendi ziyaretten dönüp eve geldiği anda birdenbire Mehmet Arif ağanın hücumuna uğramıştı. Kendini müdafaaya vakit ve imkân bulmadan öldürülmüş, kafası kesilmişti.

Olay'dan hemen sonra Mehmet Arif ağa bir Tatar çıkararak İstanbula yollamıştı. Kendisi de Halet efendinin bazı eşyasını ve kesik başını almıştı. Eşyanın fazlasını arkadan getirmek üzere bir adamını Konya'da bırakmıştı.

Bunları haber alan Sadırazam, Padişaha müjde verirken, kesikbaş geldiği vakit Babı-Hümayun önünde "İbret taşında," teşhir olunacağını, aynı zamanda Halet efendinin niçin idam olduğuna dair yazılacak yaftanın müsveddesini de göndermişti.

Sadırazamın, Halet efendinin ölümünü haber aldıktan sonra Padişaha sunduğu arıza şudur :

Şevketlû kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim,

Mukataza-yi irade-i celadet ifade-i şahaneleri üzere Halet efendinin idamına memur Kuru ağası Arif ağa kulları bu defa maiyetinde olan tatarı ileri gönderip yazdığı tezkiresinde maslahat-ı memuresini bitirdiğini iş'ar etmiş ve tatar-ı merkum dahi şifahen vakı' olan takrir ve ifadesinde mumailayh Halet efendinin verasından Konya'ya kadar gidip mumailayh Konya'ya girdiği gün doğru Hazret-i Mevlâna türbe-i şerifesini ziyarete giderek mumailayh Arif ağa kulları dahi mumailayhin ikameti için tehiye olunmuş haneye evelce mahfiyen dühul ve ihtifa birle ziyaretten hane-i merkumeye avdetinde hemen kârını itmam ederek ser-i maktuu ile bazı hafif eşyasını istishap ve avdet ve kusur eşyasının arkadan celbi için bir ademi Konya'da tevkif etmiş olduğunu ve hemen yolda olarak yarın obürgün Dersaadete dahil olacağını ifade eylemiş olmakla arz-u- iş'ara içtisar ve mumailayhin salifüzzikir tezkiresi ve maktul-ü mumailayhin ser-i maktuu vürudunda Bab-ı hümayunlarına konularak vazolunacak yaftanın kaleme aldırılan müsveddesi dahi manzur-u hümayun-u şahaneleri buyrulmak için taktim ve tesyar kılınmağın müsvedde-i mezkûrenin sebk-ü- ibaresi ve ol veçhile vaz'ı hususunda ne veçhile irade-i seniye-i şahaneleri olursa bundan böyle ser-i maktu' geldikte iktizası icra olunacağı ve mukaddem şeref efza-yi sudur olan irade-i seniye-i mülukâneleri mucebince maktul-ü mumailayhin yanında olan adamları bir mahalle saptırılmayarak kaza bekaza yanlarına adamlar terfiki ile Dersaadete irsalleri için iktiza eden ferman-ı âli dahi hemen tasdir ve tesyar kılınacağı muhat-ı ilm-i âlileri buyruldukta emr-ü ferman şevketlû kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim padişahım hazretlerindir.»

Sultan Mahmud bunu ve kesik Kelle'nin yanına konacak yaftanın müsveddesini okumuştur. Yafta müsveddesini muhtasar bulmuştu, Halet efendi yüzünden birçok kimselerin zarar gördüğünün yaftada yazılmasını

istedi. Padişahın bu hususda yazdığı satırlar dikkati çeker. Gene onun bu münasebetle yazdığı satırlarda mal ve eşya hakkındaki düşüncelerini görüyoruz. Diyorki :

«Benim vezirim

İşbu takririn ve ser-i maktu' geldikte vazolunacak yaftanın müsveddesi manzur-u hümayunum olmuştur. Yafta müsveddesi biraz muhtasarca olmuş. Maktul-ü merkumun yüzünden birçok kimesneler rahnedar olmuş ve samimi ittifaka riayet olunarak bilcümle ehl-i islam yekvücdüye ve seref-i israfattan içtinap olunarak sahib-i şeriat efendimizin şeriatı üzere hareket olunsun ve cümle ehl-i islamın beyninde nifak ve şikak bertaraf olarak din-i muhammediyeye gönül göyreti ile say-ü gayret olunsun deyu hakkında bu kadar müsaadat-ı şahanemiz erzani kılınmış iken diyerek biraz kelimeler dahi ilave olunmak iktiza eder. Asıl meram da bu idi. Zira din düşmanlarımız bizim bu hallerimizi gördükçe bir kat dahi şirinlenecekleri muhil-li istibah değildir Mübaşirin şukkasile mühürü çıkın manzur-u hümayunum oldu. ve takririnde iş'ar eylediğin veçhile iktiza eden emrini ıstar ve serian irsal eyliyesin. Ancak bunda olan gerek maktul-ü merkumun gerek Ahmet ağanın muhalledatları hususları gevşek tutuluyor. Anlıyorum. Bu böylelikle olmaz.»

Artık Arif ağa dahi İstanbula gelmişti. Halet efendinin kendi tarafından kesilmiş olan başını da beraber getirmişti. Yanında bir defter dahi vardı ki paranın miktarı ve eşyanın cinsi yazılıydı. Eşya arkadan gelecekti. Konya Naibinin ilamından anlaşıldığına göre paranın mecmuu (29,870) kuruş idi (1). Arif ağa, Halet efendiden yarım saat önce Konyaya vardığını söylemişti. Onun söyleyişine göre Halet efendi, şeyhin evinde oturacaktı. Onun Mevlânayı ziyaretinden faydalanarak kendisi eve girmiş, yukarda söylediğimiz gibi Padişah emriyle Halet efendiyi öldürmüş, sonra da onun maiyyetini bir odaya tıkararak onlara korku vermiş, hepsini soyundurmuştu. Fakat bu adamlarda bir şey bulamamıştı. Yalnız Kapu Çuhadarı ile Kaftancı'da yollarda bahşış vermek için biraz para bulmuşdu.

Bahsi, Sadırazamın Padişaha gönderdiği arizada okumak daha faydalıdır ve biz de bu arizayı yazıyoruz :

«Şevketlû kerametlû mahabetlû kudretlû velinimetim efendim

Halet efendinin keyfiyet-i idamını ve ser-i maktuu geldikte vazolunacak yaftanın kaleme alınan müsveddesi taktim olunduğu ve yanında olan adamlarının doğru Dersaadete celbi için iktiza eden ferman tesyar olunacağını mübeyyin taktim kılınan takrir balasına hat-tı hümayun-u mahabetmakrun-u mülukâneleri maal-i münifi rehini iz'an-ı acizanem olmuş ve Kuru ağası haseki Arif ağa kulları dahi bu gece vürut birle mumailayhin ser-i maktuu ve hiyn-i idamında mevcut bulunan eşyasını marifet-i şer'le defter ettirilerek içinden nukut ve eşya-yi hafifeyi diğer mûmza defter mantukunca ifraz ve istishap ile beraber getirip

(1) 298 lira ve 70 kuruş şimdiki zamanda kıymetsiz bir paradır. O vaktin satın alma kabiliyeti bakımından düşünülecek olursa bu miktarın şimdiki (298,700) lira olduğuna hükmetmek yanlış olmaz.

sair eşyayı verâdan getirmek üzere tarafından adamlar bırakılmış olduğundan işbu iki kıta mûmza defter ile Konya Naibinin bir kıta iylamını ve zuhur eden nukudun yekûnu yirmi dokuz bin sekiz yüz yetmiş kuruşa balığ olduğunu mübeyyin bir kıta müfredat defterini cümleten Bâbiâliye getirip teslim etmiş ve şifâhen vakı' olan ifadesinde geçen Çarşamba günü mumaileyhin Konya'ya duhulünden yarım saat mukaddem kendisi Konya'ya girip türbe ziyaretinden şeyhin hanesine avdetinde derhal üzerine varıp itmam-ı kârından sonra mevcut olan bilcümle adamlarını bir odaya vaz' ve azıym tahvif ve tehdit birle cümlesini soyduğunda fakat Kapu Çuhadarı ile Kaftancısında yollarda bahşış vermek için birer miktar-ı cüzî akça bulunmuş ise de sairinde hiç bir şey bulunmadığı ve her ne ise cümlesi Dersaadete gelmek üzere tenbih eylemesine binaen yolda olduklarını ifade eylemiş ve zikrolunan iylam ve defter manzur-u hümayun-u mülûkâneleri buyrulmak için arz-u taktim kılınmış olmakla mumaileyhin ifadesine nazaran yanında olan sair tevâbiat ve adamlarında bir nesne bulunmamış ise de yine doğru Dersaadete gelip hiyn-i vürutlarında dahi fakat kapu çuhadarı ile kaftancısı lieclil istintak Başba Kaygulu (?) konağına verilmek üzere derdest-i tasdir olan ferman-ı âli hemen tatar ile irsal ve tesyir kılınması ve haseki-i mumaileyhin bu defa getirdiği nukud ve eşya ve gerek verâdan gelmek üzere olan eşyanın hiyn-i vürutlarında zapt-ü tahrirleri için zikrolunan defterler defterdar efendi kullarına havale olunması ve ser-i maktu ile beraber vazolunacak yaftanın müsveddesi muktaza-yi irade-i seniye-i cihanbaniye tevfikân tekrar manzur-u hümayun-u buyrulmak için arz-u taktim kılınmakla ol veçhile tebyiz ve vazettirilmesi hususlarında ne veçhile irade-i seniye-i şahaneleri mûtaallik olursa ona göre muktazasının icrasına ibtidar olunacağı

Mumaileyh kuru ağası Arif ağa kulları bu defa işbu memuriyeti yolu ile görmüş ve iyab-ü zihabında masrafa girmiş olduğundan kendisine irade-i seniye-i şahaneleri buyrulduğu miktar atıye-i seniye kayrılması mütebadir-i hatır olmuş ise de manut-u irade-i

Muktaza-yi irade-i seniyeleri üzere gerek maktul-ü mumaileyhin ve gerek Ahmet ağanın ve sarraf Hasfil'in tahrir-i emvalleri hususu sıkıca tutularak bir an akdem ardı alınmasına gayret ve ikdam kılınması defterdar efendi ve muhalledat-ı merkume memuru olan Yusuf efendi bendelerine mukaddem ve muahhar tekit olunup elhâletihazihî mumaileyh Yusuf efendi bendeleri sarraf-ı mesfurun zuhur eden defatir ve evrakının tayin olunan memurlar marifetile terceme ve hülâsa ettirilmesine sa'yetmekte ise de bir an akdem ardı alınmak ve izaa-i vakt edilmemek üzere bu kerre dahi tekrar tekit ve istical olunduğu muhat-ı ilm-ü

Padişah artık müsterih olmuşdu. Büyük bozgunculardan en azılısını yere sermişti. İradesinin yapıldığını görmekten doğan sevinç içinde yazdığı derkenarda Halet efendiyi öldüren Arif ağaya (Âferin) demişti. Ona onbin kuruş atıye verilmesini emretmişti. Ancak Sadrazamın mal ve eşya kaydı için memur ettiği kimselerin Halet efendiye olan nisbet-

lerine işaret ederek bunların yerine başkalarının tayinini ilave ve gene sır sızdırılmamasına dikkat olunarak daha başka kimseler hakkında da takibat yapılmasını istemişti. Padişahın iradesini şu satırlarda okuyoruz:

Benim vezirim

İşbu takririn ve yafta müsveddesi ile vürud eden iylam ve üç kıta defterler manzur-u hümayunum olmuştur. Mübaşir-i merkum Aferin yolu ile hareket etmiş, mumaileyhe onbin kuruş atıye verilsin. Tevâbi-âtının hiyn-i vürudünde kapu çuhadarı ile kaftancısı istintak olunmak için Başba Kaygulu (?) konağına verilmek için derdest olan fermanı serian irsal olunsun ve gelen defterler defterdara ihale olup ve yafta dahi müsvedde veçhile tebyiz olup vazolunsun. Fülûbe nazırı ile Menemen ve Urla voyvodaları maktul Halet'in itbâından olup Fülûbe nazırı ile Menemen voyvodası bazı esrarına vakıf mahremi oldukları dahi malum-u hümayunum olmakla bunların istihdamı bir veçhile caiz değildir. Darp-hane nazırı birer münasip adam bulup icâleten göndermek üzere tenbih edesin ve merkumları dahi lieclil istintak mübaşir marifeti ile Dersaadete getirdesin. Ve mühürdarı henüz kaldırılmadığından anın dahi kaldırılıp istintak olunması iktiza eder. Ve sabık hazinedarı Ömer İzmir taraflarında olmakla ol dahi getirdilip hafif keyfiyet söylettirilmesi iktiza ediyor. Ve Ahmet ağanın kethudası ve mühürdarı Dersaadette olup esrarına vakıf olmaları ile anlar dahi kaldırılıp istintak olunması lazımdır. Zira mesmuuma göre zuhur eden akça ve mücevherat bîmaâl olup hele mücevheratın kesreti olduğu mütevatirdir. Bir de gümrükçü Mehmet bey maktulün tarafgir ve mültezimi olup andan dahi bazı süal ve cevap iktiza edecek gösterir. Şimdilik yerine münasip birinin intihap ve tayini lazımdır. Kaç gündür sıkıca etrafı tutulsun dediğim buraları idi. Artık tafsilen tahrir eylemem lazımgeldi. Göreyim sizi, güzelce ikdam edesiz.»

Olayın Konya'ya olan ilgisi bu kadarla bitiyor. Ondan sonra Halet efendinin mirası ve terk ettiklerinin elde edilmesi işi kalıyor ki bunları bildiren belgelerin sayısı, bir mecmuayı dolduracak kadar uzundur. İsteyenler Başvekâlet arşivinde dolap ve sandık numaralarını yazdığım dosyalarda bunları görebilirler.

Ancak Konya'da akıp giden hadisenin sonucunu da belgeleri sıralamak suretiyle olmasa bile onları birkaç satırla kısaltmakla belirtmek bahsın önemi bakımından faydalı olacaktır :

Sadrazam, Halet efendinin uzaktan yakından münasebeti olanları tevkif ederek hapsediyor; bu suretle 146,889 kuruşu ihtiva eden bir defter yapılabiliyor. Halet efendi ölmezden önce ziyaret ettiği Mevlâna türbesi için yirmi bin kuruş hediye etmiş, bu paranın dahi emanet edildiği yer anlaşılıyor ve mühürdar, mahbesten çıkınca tedarik ederek vereceğini taahhüt ediyor. Gene Sadrazam, Halet efendinin eşinde pek çok mücevher ve sairenin saklı olduğunun tabii olduğunu, ancak bunların irade ile kendisine terk ve ihsan buyrulmuş bulunduğunu söyliyerek elde edilmesindeki imkânsızlığı ilâve ediyor. Nihayet (eyyâm-ı mübareke) olduğundan dolayı uzun zamandanberi hapsedilmiş olanların serbest

birakılması düşüncesi meydan alıyor, fakat biraz daha sıkıştırılarak onlardan ikiyüz elli bin kuruş daha temin olunuyor. Mahpuslar serbest kalınca parayı tedarik edeceklerini kabul ediyorlar. Bu para (bedeli af) oluyor. Mevlâna türbesi için ayrılan yirmibin kuruş dahi temin olunuyor.

Mahpusların evlerine dönmelerinin de uygunsuz olacağı düşünülüyor, çünkü her birinin dile gelmiş kişiler olması dolayısıyla ortaya çıkacak dedikodulardan korkuluyor, nihayet her mahpusun uzaklara nefy olunması düşünülüyor, bu takdirde de onların (bedeli affi) ödeyemeyecekleri endişesi meydan alıyor. Kat'i karar verilemeyince paranın bir kısmını almakla kanaat edilerek mahpuslar birer ikişer Bolu, Kastamonu, Kütahya ve Afyonkarahisar'ına sürülüyorlar. Yahudi sarraf Hasfil'e gelince, Sultan Mahmud'un yukarıda yazdığımız sözlerinde işaret edildiği gibi, bu adam nuh diyor, peygamber demiyor. Hattâ Hasfil'in kardeşi olan Azrâ'yı da Bağdad'dan getirterek ikisini birden sıkıştırdıkları halde hiçbir şey söylememekte inad ve ısrar ediyorlar, bunları da Antalya'ya sürüyorlar.

Sultan Mahmud, bütün bunları tasvib ediyor.

Halet efendi hakkındaki neşriyyatın çok olduğuna yukarda işaret etmiştik. Bizim bu mevzuu dokunmamıza sebep yalnız Konya'yı ilgilendiren olayı resmî vesikalarıyla belirtmekten ibarettir.

Halet efendiye dair bir kaç söz

M. Mes'ud Koman

Konyanın bilgin ve değerli mebusu Dr. Osman Şevki Uludağ kardeşimizin (Konya'da idam edilen Halet efendi) hakkında topladığı vesikalara birkaç satır da ben ilâve etmek istedim.

Konya'da Mevlâna türbesine girilen kapının sağ tarafındaki set üzerinde gömülü olan ricalden birisi de malûm olduğu üzere Mevlevî tarikatı muhiplerinden Halet efendi idi. Hernedense eski müze müdürü tarafından bu hazireden sökülen mezar taşları arasında bu zatınki de kabri üstünden kaldırılarak türbe bahçesinin arka tarafına nakl edildi.

Bu taş üzerinde şu satırlar vardı:

- 1 — هو الخلاق الباقي
 - 2 — رجال دولت عليه دن
 - 3 — توقيعی مرحوم
 - 4 — ومفتنور الى رحمة
 - 5 — ربه الفنور محباندن
 - 6 — محمد سميد حالت
 - 7 — افنديك روجيچون
 - 8 — الفاتحه سنة ١٢٣٨
- في ١١ را

Halet efendinin Konya'da gömülü bulunan cesedinin başı, İstanbul'a götürülüp lâzımgelen yere gösterildikten sonra Galata-da Kule Kapısı Mevlevihanesi haziresine defnolunmuş, üzerine de şöyle bir kitâbe konmuştur :

غزت بو مصرع تلم

تاریخ ماتم اولسون

حالت سمید افندی

پیرانه همدم اولسون

سنه ۱۲۳۸

Aynı kitâbe İstanbul'da Beşiktaş'da Yahya efendi dergâhı haziresinde de mevcut bulunduğuna göre, Reis-ül- kütta'pların (Hariciyye Nazırlarının) hâl tercümelerinden bahseden (سفينة الرؤسا) da yazılı «Halet efendinin re'si maktu galata mevlevihanesindeki hazireye defnolunmuşken, vakı' olan dedi kodu üzerine, Yahya efendi haziresine naklolunmuştur» cümlesi; bu suretle taayyün ediyor.

Galata Mevlevihanesinde Halet efendinin adını taşıyan diğer bir kitâbe daha vardır ki bu da kütüphaneye aittir :

ای واقف هر حالم اولان مولانا

حالت یولکه جانی وقف ایته سزا

بجوعه عصیانمی ستر ایتک ایچون

ایتدی کرمک اوسته برقه بنا

Bu kütüphanenin kitapları bu gün Süleymaniyye kütüphanesinde bulunmaktadır. Her iki manzum kitâbenin nazımı «kendisinin lütfidelerinden bulunan» Konya'lı Keçeci zade İzzet Molla'dır.

İzzet Molla diyvanında Halet efendiye ait şunlar da vardır :

قصیده درحق محمد سمید حالت افندی رحمه الله تالی	Kaside kısmı	Sahife	36-39
قصیده درستایش مشارالیه حالت افندی	«	«	39-42
قصیده درستایش مشارالیه حالت افندی	«	«	43-44
تاریخ تجدید قبه خضرا درمرقد مقدس مولانا [*]	Tarih	«	4-5
تاریخ چشمه سار حالت افندی در کوتاهی (1230)	«	S. mükerer no. 10-11	
تاریخ تبریک شریف برای حالت افندی	«	S. M. N.	13
تاریخ تربۀ جمال الدین عشاق بنای حالت افندی	«	S. M. N.	15
تاریخ دخول حالت افندی ببغداد (1225)	«	S. M. N.	18
چشمه سار حالت افندی در کوتاهی (1230)	«	S. M. N.	20

(*) - İma tarikile Halet efendinin 1232 de Mevlânânın türbesinde yapılan tamire memur olduğu bu tecdid-i tarihten anlaşılıyor.

تاریخ تربۀ آتشی دده بنای حالت افندی (1235)	«	«	S. M. N.	22
تاریخ دیگر (1235)	«	«	S. M. N.	22
تاریخ دیگر (1235)	«	«	S. M. N.	23
تاریخ وفات مادر سمید آغا از اقربای حالت افندی (1233)	«	«	S. M. N.	6
تاریخ انتقال حالت سمید افندی از مشاهیر رجال دولت (1238)	«	«	S. M. N.	8
تاریخ وفات خالد افندی خربندار حالت افندی (1236)	«	«	S. M. N.	9
تاریخ ارتحال عمر طاهر دده برادر حالت افندی (1231)	«	«	S. M. N.	10
تاریخ وفات دلجو قالدین از جوارای حالت افندی (1233)	«	«	S. M. N.	10-11
قطعه برای کتبخانه حالت افندی از زبان او	«	«	S. M. N.	46
نقش مهر کتبخانه حالت افندی	«	«	S. M. N.	59

Halet efendi, Galata Mevlevihanesindeki kütüphaneden ve Kütahya'daki çeşmesinden başka İstanbul'da Eğrikapı civarında Seyyid Cemaluddin Hanikahı deye maruf olan Mescit ile Zaviyeyi tecdiden tamir ettirmiş ve Otakçılarda Gazanfer Ağa Mescidi yakınında babası namına bir Türbe de yaptırmıştır ki; bu türbe tıpkı kendisinin şeyhi olup Mevlâne-kapısı haricinde Galata-Kule kapısı Mevlevî dergâhı şeyhi meşhur Kudretullah efendinin pederi Yenikapı mevlevihanesi Aşçıbaşı Seyid - Ahmet efendi için, yaptırdığı türbe şeklindedir.

ORTA ANADOLU'DAKİ OSMANLILARIN ATALARI

Yazan : Pr. A. ZEKİ VELİDİ TOGAN, İstanbul

Tercüme eden : H. B. S.

(Alman Şark Cemiyeti Dergisinden)

Konya'da Bay Mesut Koman'ın Karamanlılar tarihine dair son zamanlarda yaptığı iki buluş sayesinde (I: Aksaray'da müderris, İsmail bin Muhammed Şerif tarafından 756/1355 yılında Arap diliyle yazılan: tezkeretül-iber-i vel, âsâr fi bahsil-ümemi vel-emsâr), 2: Abdülkadir-el-efsusi nin 923/1517'de Fars diliyle yazdığı (Tarihi-âli Karaman) sayesinde "Kayi, veya "Kayhan,, kabilesinin, Moğol istiyâsı yüzünden "Ahlat,, yolu ile «Rum» diyarına göçtüğü yolundaki (müra: D. Ohsson, Histoîr des Mongols, t. I, La Hay 1834 P. 293) maziden intikal eden meşhur rivayet bir daha teyyüt etmektedir. Yeni keşf edilen her iki kaynak dahi, Ertuğrul'un kabilesiyle birlikte, tam Rum Selçukî sultanı Alaettin keykubat. I ile Celalettin Harzemşah arasındaki savaş sırasında «Rum» diyarına geldiği yolundaki mezkûr rivayetin muhtevasını tekrar teyit etmektedirler. (müra.: M. D. Hosson, Tableau general de l'Empire Ottaman, III. 30/31) O halde, İbn-Bîbî, Djuweyni ve diğer kaynaklardan iyice malûmumuz bulunan, ve 1230 yılında Erzincan civarında vuku bulan harp sırasında demek oluyor. Yeni bulunan her iki kaynaktan da muhaceretin başlangıç noktası zikredilmiyor. (Tezkere, yalnız, bir Kayhan'lı grubunun «Cengiz» istiyâsı sırasında kabilesinden ayrılmış, yurdunu-vatanı aslıyeterketmiş ve "Ahlat,, yakınlarına gelmiş olduğunu söylüyor.)

Osmanlı devletinin zuhurundan önce yazılmış bazı kaynakların verdikleri malûmattan, şu cihet dahi, yani «Kayi» veya «Kayhan» kabilesinin göçe «Horasan» dan ve filhakika «Mahan» civarındaki "Merv,, den başladığı, tarihi hakikatlerle tevafuk etmektedir. Buna göre «Atrek» kıyısındaki "Göklen,, civarında bulunan «Gay» veya «Kay'lar» ile (müra.: Zapiski Kavkazskago otdelenja Russk. Geograficeskago Obscestva, kn. XI, S. 10/11) «Amuderya» kıyısındaki «Alieli» kurbinde bulunanların (müra.: Obzor Sakaspimskoj Oblasti, für d. j. 1890, Petesburg, 1892, tafel Nr. 2), batıya doğru göçmüş bulunan Kay'ların bakiyeleri olduklarını kabul etmek mümkündür. Kayi, hiç şüphesiz, Türk'lerin hâkim kabilelerinden biri, ve

tarihte olduğu gibi şimdiki halde de bir çok Türk ve Moğol kabile topluluklarının, bir adın, türlü şekilleri altında şurda burda gördüğümüz, bidayette müstakil bir kolu idi. Mubarekşah Guri (ed. Denison Ross, S. 47) «Kayi» şeklini vermektedir. Onbirinci yüzyılın başına kadar Mogolistanda, fakat önceleri daha şimalde ve takriben "Angara,, nehri kenarında «Yenisey - Kırız» ın doğusunda oturan, kabilenin şarkî kısmı, Biruni'nin "Tefhim,, inde «kun,, (قون) şekli yanında «Kayi» (قاي), Pariser HS. suppl. perz. N. 1482, f. 151 a) da olduğu gibi veya «Kay» (قاي) şeklinde (Feyzullah efendi tarihi, N. 1339, f. III a) da görüldüğü gibi, T'ang yıllıklarında ise (Ulu Hun) şekli yanında (Gijaj) suretinde (müra.: Hyacinth, Sobranje Svedeniji 1,441) veya «gey» şeklinde (müra.: E Parker, A Thousand ears of the Tatars 1926, p. 99, 150, 223, 233) gösterilmektedir. Grubun şarkî bir kolu da Mahmud Kaşgarî I ve 56 da (Kayıg) (قايغ) namı altında "Oğuz'ların,, bir kabilesi olarak gösterilmektedir. Başkır'ların bir kabilesine (kaylı) hem de (kay) denilmektedir. (Kabilenin Uymak'larının) (bölümlerinin) adları; Yürektav-Kay, Soglı Kaylı, Kır Kaylı, Edil Kaylı, Aktav-Kaylı, Küyük-Kay (mü.: S. Rudenko, Baskiry, I, Petersburg, 1916, S. 28; 274).

Kay'ın «Kayıg» ile bir münasebeti bulunmadığı yolunda Berthold tarafından yapılan iddia, bir esasa dayanmaktadır. (müra.: müellifin takrirleri, sayfa 107) Çünkü Türkmen Göklen'ler arasındaki Gay'lar (dolayısıyla Kay) kendilerine aynı zamanda Kayhan torunları demektirler. (müra.: Zapiski Kavkaz. Otdelenja Russk. Geogr. Obsc. Kn. XI, S. 10). Kayıg, Kayi, Kay ve Gay; bunlar, ancak tek bir adın diyalekt şekillerinden ibarettir. Kay'lardan bir grup, muhtemel olarak, daha İslâmiyet'ten önce Horasan'da bulunmakta idi. Sir Aurel Stein'in (Archaeological Survey of India, N. 3711929, p. 36) da, Türk'lerin Sind kıyısındaki eski bir kolonisi olarak gösterdiği, Sind Kayganları (ve ya Kiyaganları), en iyi okçular olmakla temayüz etmişlerdi.

Bunlar daha Omayyad'lar (Omajjad devrinde aylıklı asker olarak, Buharalı türk okçuları yanında «Önasya» da temsil edilmişlerdir. Rivayete göre, bunlar, Transoxan dan Sin'de göçmüşler. (Kayhan) (قايان) kelimesi, kendilerinin ön adları imiş. (müra.: die Zitate aus Baladuri, s Ansab in de Goeje, s Glossarium Zu abari, s Annalen, p. CDXLII). Kay'ın cem'i olan Kayat adı, (Kiyat) şeklinde de telâffuz olunurdu. Hsuen-Tsang'ın (Ki-Kiang) tabirinden de istihraç edileceği gibi, arapça (قايان) suretindeki yazılış, kıykan telâffuzunu vermektedir. Bununla beraber bence bu okçular şayet gerçekten Türk idiyeler, bunlar Kaygan'dan ve dolayısıyla Kayhan'dan başka birşey değillerdi.

(Müra.: benim makalem, : Prähistorische Forschongun in den Indo-Iranischen Grenzländern und die Aufgabe der Türkologie) in «Türkische Post», 27/28. 2. 1935.)

(ملك قترك خانان) tabirindeki arapça (ق) şeklini, Belthold'a rağmen, (müra.: Die Einleitung zu Marquarts, Wehrot und Arang, S. 24) kanâl adı olan "Narpay,, la değil, belki daha evvel "T'ang,, yıllıklarındaki "Ki,,

olarak, yani eski K'ang-Kin şark eyaletiyle, Buhara civarı ile bir görmek gerektir. Şu kadar var ki, 72 senesi vukuatına dair malûmattan "Türk Hakan," yani Kay hükümdarı'nın işgal sahasının tam şimdiki "Nar-pay," kanalının geçtiği yerde bulunduğu istihraç olunabilir. Memleketin, Kay prensliğinin, dolayısıyla (Kıy) prensliğinin adı, tarihte ihtimamla kaydedilmiş ve okunuşları gösterilmiştir. (müra.: Tabari, 11, 1422, 1425 «ملك ق» İbn Misavayh, Hs. Ayasofya, 3117, S. 582 «تركخان ملك ق» S. 585 «ملك ق تركخان»). Türkçesi (Kay-Han) veya (Kıy-Han) olan (ملك ق) tabiri, Baladuri'nin yukarda zikri geçen ve Sind kıyısındaki Kayhanların Buhara'dan yayıldıklarına dair verdiği malûmata mutabık görülebilir. Bundan başka, T. G. Bally tarafından (müra.: Bulletin of the School of Oriental Studiess, VI, 1932, P. 951) mukaddes (Gava) tabirinin (Kay) tabirine muadil sayılması da geliş güzel dikkatten uzak tutulmamalıdır. M. Kaşgari'ye göre, Oğuzların bir boyu olan, Kayılar (Kyig) adı altında Önyasya'da da temsil olunmuşlar idi. Bizans hududu bölgesindeki Abbasî ordu komutanı, Türk soyundan Ahmet bin Kayılg ve İbrahim bin Kayılg; (كيفلغ) adlarını, «كشك = كفشك» de olduğu gibi, «ق» mukabili «ك» olduğuna göre mukayese ediniz!. Ancak Oğuzlar'ın bu kolunun Selçukî'ler devrinde Önyasya'daki Türkmen'ler arasında da temsil edilmiş olup olmadıklarını, yalnız Yazıcıoğlu'nun rivayetinden istihraç edemeyiz. Çünkü, Kayı ve Bayandır başta olmak üzere, 24 Oğuz boyunun Rum Selçukî'leri sarayındaki rollerine dair bütün hikâyeyi olduğu kadar, bu boyların Kurultay hikâyesini de İbn-Bibi'nin Farsça aslında bulmak mümkün değildir. Bu sebeple Selçukî emirleri Hisamettin Gûban ve Seyfeddin Kızıl haklarında, birincisinin Kayı ve diğerininse Bayandır'a mensup olduğuna dair yapılan ilâvelerin dahi, bunlar ikinci bir kaynaktan teyit olunmadıkça, hiç bir değeri yoktur.

Kayı'ler 1230 yılında Ertuğrul'un reisliği altında Rum Selçukîlerine katılmadan önce Harzemilerce olduğu kadar Selçukîlerce de yabancı idiler. Yeni keşfedilen her iki eser dahi, Ertuğrul'dan ve onun Alâettin Keykubad'a karşı hiç beklenmedik yardımından gene tam bu ruhla bahsetmektedirler. Bundan başka, dikkate çarpan bir hakikat ta şudur ki, Mahmud Kaşgari'ce, Oğuz boyundandır, denilen, Osmanlıların atalarının menşei, bizce bilinen kaynakların hiç birinde Kayıg olarak zikredilmiş değildir. Bu hale göre, Barthold tarafından Marquart'ın iddialarına karşılık yapılan itirazlara rağmen, (müra.: Die Einleitungen zu Wehrot Und Arabg, 49 *) Oğuz boyundan olmaktan ziyade şarkî Kay'ların ahfadından bulunmuşlardır.

Türkmenistandaki Göklen ve Alieli boyları olan, Gay veya Kay'lar hakkında da aynı şey söylenebilir. Tarih bakımından bu, pek mümkündür. Biruni'nin ve T'ang yıllıklarının bize haklarında malûmat verdikleri, Mogolistandaki Kayı'ler veya Kay'lar, onbirinci yüzyıldaki "Cungar," ülkesine (Djuhgarai) göçmüşlerdir. Onikinci yüzyılda, bir kısım Kay'ları, Tatar'larla birlikte Horasan hadiselerine karışmış görüyoruz. Marquart ile Barthold'un incelemiş oldukları, birçok Türk ve Tatar kabilelerinin Mogollistan'dan Doğu Türkistan'a hücumlarına dair (müra.: Komanen 40

ff., Wehrot, Eeinleitung, 33 *) Aufi'nin verdiği haberin menşei, Şeref-el Zaman-el-Mervazi nam müellifin, geçenlerde Horasan'da keşfedilen (Tabayi-el-Hayvan) ıdır. (müra.: V. Minorsky «Une nouvelle source musulmane sur l'Asie Central au XIe siecle» in «Comptes Rendus de l'Academie des Inscription et Belles Lettres, 1937, p. 317-324». Bu eser üzerinde şimdiki halde Minorsky çalışmaktadır. Bu sebeple ben, yalnız kitabın bu muhacerete dair olan yerlerini Almanca olarak hülâsa edeceğim. Bu kısım diyor ki: Bunlardan (Türk'lerden) bir grupun (فرقه) (1) adı, Kun «قون» (2) dur. Bunlar, Kıtay'lar yurdundan (ارض قتاى) yola çıktılar. Kıtay Han (قتاخان) dan yılmışlardı. Bunlar Nasturî Hristiyan idiler. Otlakların darlığından yurtlarını bıraktılar. Harzemşah Alakci bin Koçgar (الكجى بن قنار), müra.: Berthold, Turkestan downto the Mongol Invasion, 324) bunların soyundan idi. Bunlara tâbi olan halka Kay (قاى) denirdi. Bunlar sayıca üstün ve ötekilerden daha kuvvetli idiler, Kun'ları otlaklarından çıkardılar. Kun'lar, «Şarî», yurduna (ارض الشارية) göçtüler. Şarî'ler, Türkmenlerin yurduna (ارض تركمانية) göçtüler. Türkmenler de gidip Oğuzların doğusunda (مشارق الفرية) (3) yerleştiler. Guz'lar da, Ermeni Denizinin (بحر أرمينية) kıyı bölgelerinde oturmakta olan "Pecenek," yurduna (ارض البجناكية) hicret ettiler. Burada (Ermeni Denizi ile "Biruni'nin de yazdığı gibi," Karadeniz kast olunmaktadır. (müra.: Biruni's Picture of the World'in Memoirs of the Archeological Survey of India, vol. L III, p. 4: (بحر النبطس الارمنى) O halde bu haber, Oğuzların (Uzların) 1048 sıralarında Karadeniz bölgelerine göçleri zamanına raci bulunuyor. Şarî'ler hakkında Mervazi şunları da söylemektedir: «Bunların yarısı, müslüman Türkler tarafından Sangu (yani Sa-cu = Doun Chuan) doğusundaki ikamet yerlerinden muhacerete mecbur edildiler..., Diğer yarısının "Bas-mil," adında bir reisleri vardı.»

Karahan'lılar, Chotan ve Lobonor bölgelerini 1007 yılında ellerine geçirdiler. «Şarî» kelimesi, muhtemel olarak, «Şarigur» kelimesine [Biruni'ye göre «شرغور» bu sebeple (Kara-gur) un zıddı olmak üzere, muhtemel olarak hem de (Şarî'gur), Mubarekşah Guri'ye göre (Kara-Gur)] tekabül etmektedir. Görünüşe göre, Yabaku ve Basmil de Şarî'lerden sayılıyorlardı ve bunların Karahan'lılar yurduna tecavüzlerine karşı Becek

(1) Aufi deki noktalı (مرتة) yi Marquart, bahsı geçen (مرتة), "Marka, kabilesi yapmıştır. müra.: Minorsky, Hudud el-Âlem, 285).

(2) Demek, Kuri (قورى) şeklinde de okuyuş zayıftır. (müra.: Berthold, Einleitung zu wehrot S. 33 (*) und Minorsky op. cit. 284/85). Raşideddin'e göre, (ed. Blochet 521) قورى = قورى olup قورى و برغوت Yakutlardır.

(3) Türkmen ili, yani Çu, Talas ve Sirderya kıyılarındaki yerlerde yerleşmiş veya yarı yerleşmiş olan Oğuzlar, Halağ ve karlık.

(*) Oğuzlar vaktiyle esas itibariyle Aral-Kapsi bölgesinde oturlardı. (müra.: İbn Fadlan'ın seyahatnamesi, ff. 19.) Türkmen ve Oğuz arasındaki farka dair müra.: (Biruni, s Pictur of the world, p. 48, 51, 57, S4. ve yine Biruni'nin "Tefhim, i. ed. Wright, 145; Mukaddesi (274-8, 275-3, 274-3 ve 289-16; M. Kaşgari, Karamanengeschichte des Şekari; Kitab-ıDede Korkut ed. Orhan şaik Gökyay, S. 96.

Arslan, 1041-43 senelerinde muvaffakiyetli bir mukavemet göstermiş ve mütecavizlerin birçoğu Karahanlılara dehalet etmiştir.

Onbirinci yüzyılın ikinci rub'unda bir çok kabilelerin Selçukî'leri takiben, Önyasya'ya göçmelerini mucip olan Milletler genel muhacereti bahis mevzuu olmaktadır. Kay'lar, M. Kaşgari'nin yaşadığı sıralarda "Yabaku", larla, Basmil ve Tatar'larla komşu bulunarak, Cungar (Djüngarei) da oturuyorlardı. (müra. : Divan, I. 28, 30 ve harita). Bunlar gene o devirde Karahanlılar devletinde dahi temsil edilmişlerdi. (müra. : Kay' dan kaçırılmış, Turumtay adlı (II. 88) bir esir hakkındaki beyitler (III. 58).

Bu münasebetle, Selçukî sultanı Sencar'ın muasırı, şair Hakim Kuş-kaki-el-Kaini'nin satir nevinden bir manzumesinden (müra. : Aufi, Lubab al-Albab, ed. E. Browne, 11, 174) Horasan Kay'ları tarihine ait mühim bir vesika olarak burada bahsetmek yerinde olur :

زهی (آیا) شمشیرزن ترکان یردل
بنسبت از ق و تاتار و کاشان
یکاک در خراسان پرور دیده
بنار و نعمت و دولت تن آسان

Mânası : « Bravo, size Türk'ler! Siz ki, Kay'lardan, Tatar'lardan ve Kaşan'lardan daha iyi kılınc kullanırsınız ve onlardan daha cesursunuz. Sizlerden her biri, Horasan (gibi bir kültür yurdun) da iyi bir terbiye almış, yüksek bir hayat, refah ve servet sayesinde incelmışsinizdir. »

Manzûme, Hamdullah Gazvini'nin şehadeti üzere (Nüzhet-el-Kulub, ed. Le Strange, 257) Karahıtay ordusu karşısında - O halde takriben 1141 yılında Katvan civarında vukubulan muharebede - Sultan Sencar'ın atıl davranan asilzadelerine ittihaf olunmuştur. Demek oluyor ki, Kay'lar ve komşuları Tatar'lar, onikinci yüzyılda Tranoxan'daki Karahıtay ordusunun birer kısmı sıfatıyla müessir olmuşlardır. Bunlar, aynı ordunun garnizonları halinde Buhara ve Semerkand gibi, kendilerinin gizli mümessillerine merkez olan, şehirlerinde kalmış olabilirler.

O halde şimdi biz, Kay veya Kayi'lerin onbirinci yüzyıl başında Mogolistan'dan ne yolda muhaceret ettiklerini ve onikinci asır ortasında Selçukî devleti sınırlarına kadar nasıl sokulmuş olduklarını takip edebilecek bir durumda bulunuyoruz.

Diyalog'un Hikmeti

Ali Rıza Korap

Ötedenberi «objektif» ve «sübjektif» terimlerini kullanmakta olan aydın insanlar acaba bu iki kelimenin çevreledikleri mânâların gerçekliğine ne kadar inanabilmişlerdir? Daha doğrusu bütün kavramıyla «objektif» olmak ne dereceye kadar mümkündür? «sübjektif» duygularımızda da yabancı izlerden bütün bütüne kurtulabilir miyiz?

Gerçek olan şu ki bu her iki kutbun çevrelerinde rahat rahat yer alabilecek insanı bulmak elimizden gelmez.

Böyle olunca objektiflik veya sübjektiflik çok izafidir. Hiçbir insan bunlardan birine tam olarak ulaşamaz. Her ikisi de birbirine karışmış bir haldedir. Bizim ancak şüphelenmeden kabul edebileceğimiz gerçek bunlardan birine daha yatgın olmağımızdır. Ve bu yüzden, ileri süreceğimiz her iddiamızda, her düşünce ve görüşümüzde ihtiyatlı davranmak, hem yanılabilirliğimizi, hem farkımızda olmadan başka duyuş ve görüşlerden nem kapmış olabileceğimizi hesaba katmak gerektir.

XIX neu asrın müfrik ilimcileri ve müsbet düşüncenin medhiyecileri ya çok kuru bir takım iddialar içinde kendi başlarına yalnız kalmışlar, yahut da objektif olma gayretlerinde gene bir nevi sübjektif sürgmelerine düşmüşlerdir. Auguste Comte bile, sübjektif olduğu için inkâr etmek istediği felsefenin duzağına düşmüş ve bütün sistemini taşıyan eserinin adını «Müsbet Felsefe Dersleri» koymak zorunda kalmıştır.

O halde müsbet ilimlerde bile tam objektif olduğunuzu isbatlayacak sağlam delil yoktur. Çünkü kâinatın hâdise ve eşyalarını inceleyen insan her şeyden önce bir duyuş sentezidir. Etrafında olup bitenleri kendi gönül süzgecinden geçirmeden yapamaz.

Gölgeleri olduğu gibi kapalı fotoğraf objektifi bile insanın elinde aynı hayalleri başka başka güzellikte sunuyor. Ve böyle olduğu için o cansız cam parçası her şeyi insan gözüyle resmetmiş oluyor.

Kendisini bilen ve kemalli insan katına ulaşabilen her seçkin öz felsefesini peteklediği eserlerinde yanılmaktan kurtulmak için kendi şahsiyetiyle daima hesaplaşır. Kendi nefisini, kendi bilgisini, kendi görüş ve hatta sezislerini, duygularını mürakabe eder.

Eflatun eserlerini, hattâ hocası Sokrat'ın bütün dediklerini hep diyaloglar halinde yazmıştır. Kendi şahsiyet ve nefisini karşısına oturtup onunla sohbet ettiği gibi hocasının da fikirlerini başka fikirlerle konuşturarak sunmuştur.

Bütün bu gayret, gerçekleri tarafsızca görmek ve gösterebilmek içindir.

Kendisini yanılmaz sanan ve en karanlık yollarda, gökteki yıldızlara bakarak yürümek gafletinde bulunan fikir ve gönül şaşkınlıklarını zamanın uğurumları yetecek derecede cezalandırmakta gecikmemiştir.

Istanbul Mezar Taşı Kitabeleri

VE

KABRİSTAN EDEBİYATI

Yazan : Sait Sungur

— I —

Gerek iptidai, gerek medenî cemiyetler ölümlerinin izlerini kaybetmek için muhtelif âbide tarzları kabul etmişlerdir. Kablettarihte yaşayan milletler Préhistoire ilminin Dolmen, Menhir, Tumulus ismini verdiği çeşitli taşlar, ve yine, Tokyo Türkleri Balballerle, İslâmiyet ve Hıristiyanlığı kabul etmiş muahhar milletlerde ölünün hüviyetini tesbit eden muntazam lahitler veya baş ve ayak ucu şahidelerile ölümlerinin hatıralarını muhafazaya çalışmış ve çalışmaktadırlar; fakat Osmanlı hâkimiyetinde yaşamış Türkler kadar bu işe ehemmiyet veren olmamıştır.

Osmanlı Türkleri gerek taşın nevi, şekil ve işçiliğine, gerek taşların üzerindeki kitabelerin yazı ve ifadelerine ehemmiyet vermeleri itibarile yegâne bir millettir, denebilir.

İkinci Mahmud [1808-1839] un fes inkılâbından evvel Osmanlı halkının ve her sınıf memurların giydikleri ayrı ayrı serpuşlar bugün mezarlıklarımızda, olduğu gibi, mahfuzdur; o kadar ki bazı cami hazireleri bu hususta zengin ve temiz bir serpuş müzesi halinde gözlerimiz önünde durmaktadır.

Mezar taşları üzerine hâk edilmiş ve şairlerinin ismi kısmen malûm öyle manzum kitabeler var ki bunlar bir araya toplansa âdeta bir «Kabristan Edebiyatı» vücuda gelebilir.

Türk Tarih Kurumu beş, altı aydan beri millî tarih ve kültürümüz için çok faydalı bir teşebbüse girişmiş bulunuyor: Başta İstanbul olduğu halde bütün yurtdaki mezarlıklar, bilhassa, Cumhuriyet Hükûmetimizin imar prensipi icabı açılacak sokak ve meydanlara rast gelen mezarlıklar, mezar taşları, lahitler, çeşme, sebil, imaret, han, cami üzerindeki sayanı dikkat kitabeler tesbit edilmeğe başlanmıştır; İstanbul'daki bazı muallimler ve bu hayırlı işte şerefli bir hisse aramak peşinde koşan

tarih sever kimseler kol kol İstanbulu bu noktalardan taramakla meşguldür; tatil aylarımı geçirmek üzere İstanbul'da bulunduğum sırada ben de bu şerefli sahada çalışanlar arasına katılmışım; mesai arkadaşım İstanbul Erkek Lisesi Coğrafya Öğretmenlerinden Ziya Gürman'la birlikte Mevlevîhane kapı - Silivri kapı ile Şehiremini arasındaki çevrede ısırgan otlarını ve dikenli gül fidanlarını aralaya aralaya bu mın-takanın şayanı dikkat mezar taşı kitabelerini tesbit ettik. Bu, yorucu bir iş olduğu kadar zevkli de. Düşünün ki bu suretle tarihimizin, edebiyatımızın ve san'at hayatımızın karanlık tarafları aydınlanacak. Mezar kitabelerinin bazıları şairinin acemiliği, taşcının cehaleti yüzünden, imlâ, ifade, vezin ve kafiye noktalarından çok bozuktur; aynı zamanda bu kitabelerin bir kısmına, klişe halinde, hemen her kabristanda rastgeli-niyor, meselâ [1] :

خی قیل مغفرت ای رب یزدان
بحق عرش اعظم نور قران
کلوب قبریمه زیارت ایدن اخوان
ایدهلر روحه بر فاتحه احسان

Yahut Arapça ifade ile :

یا زائر! بقبری متفکراً بامری
کنت بالامس مثلك غداً مثلی تصویر

Ve yine ufak yaşta ölen çocuklar için yazılan :

حاصلی [2] عمرم چکرم پارهسی
کتدی الدن قالدی نورك پارهسی
قیل شفاعت والدکله [3] باباکه
والدهنک یوقدر سن کبی بر دانهسی
ای بنم درتلی [4] والدم اغلیوب ایتمه فغان
حقک امریله بو صحرائی ققدم مکان

Ve yine :

نوجوانم اوچدی جنت باغنه
فراقی قلدی [5] والدینک جاننه

(1) — Kitabeler ayen kopya edilmiş, anlaşılabilenler müstesna, diğer imla yanlışlıkları ve harf düşüklükleri tashih edilmiştir.

(2) — Hasıl. (3) — Validenle. (4) — Dertli. (5) — Kaldı.

Gibi kitabeler olduğu gibi :

امر حقله تمام اولدی وعدهسی
اغلیوب قالدی پدری هم والدهسی
نور عنیم بو ایدی هم جکر پارهسی
کیتدی الدن قالدی دلده یارهسی

اجل کلدی اکا اولماز امان
جرمنی عفو ایله یارب المنان
مغفرت قیل اولسون حالی یمان
مظهر نور شفاعت قل هر زمان

امرحقله دورلو امراض کار ایلدی تنه
بولدی صحت وجودم سبب اولدی موتنه
عاقبت ایردی اجل رخلت [1] کورندی جائنه
اوقیوب برفاتحه ایرسال [2] ایدهلر روحه

امرایتدی خدا ایلدی فرمان
ایرشدی اجل ویرمدی درمان
مراده ایرمدم دنیاده همان
جنتده ویره مرادم خالق رحمان
دیلم باقه ربم یوزیمک قاردهسنه
کرمندن تقدیر مجرم ایسم کسمم امید
مرهم رحمت اوره مصیتم یاردهسنه
کرمز [3] کسه افتدیه قولک اردهسنه

Gibi sayısız klişe - kitabeler var. Fakat güzellerine de - hem çok miktarda - rastgelineyor değil; bunlardan seçtiklerimi kaydediyorum :

Bugün yıkılmış olan Şehremini camii haziresinde Naili adlı bir şairin [Meşhur Naili değil] tâ'lik ile yazılmış bir kitabesine rastgeldik; kitabede ölünün manevî hüviyeti tesbit ediliyor :

(1) — Rihlet. (2) — İrsal. (3) — Giremez.

Hekimoğlu Ali Paşa (1) camii avlusunda hazireyi araştırırken Şalâhî adlı muasır bir şairin bir kitabesine rastladık; muasır diyorum; çünkü kitabenin altında 1319 rakamı okunuyor. Güzel ta'lik yazı ile yazılmış olan kitabe şudur :

بر غنچه ایدم فصل بهارنده حیاتک
 صولدردی درم [2] قویدی بوخاک آلتنه ناکاه
 اوچ ییلدی کلین اولمش ایدم شاد اولاجقدم
 کولدرمدی سردی یتاغه طالع کراه
 اُی شاه رسل حضرت پیرم ایدک امداد
 حق عائله مه صبر جمیلی ویره هرگاه
 غیبوتنه حوری ملک عائلهم اغلار
 کلدیم سکا آغوشکی آج انجکیم آه
 یازاغلا یوق سنک مناری بکا زوج
 زائر اوقوسون فاتحه بودر بکا دلخواه
 ایواه واسفله دیدی تاریخی صلاحی
 عدویه جکم جنته کیتدی دیوب الله

Yine aynı hazirede dolaşıyoruz ve Hatîf mahlaslı bir şairin sadrazam Hekimoğlu Ali Paşanın oğlu Hasan beyin kabir taşı için yazdığı şu kitabeyi okuyoruz :

ابن الحکیم وش صدراعظم	اختر کتوردی جای نهانه
ایا کلوری دور زمانه	اوراق عمری صولدی ضرردی
فوت اولوب انک میر مخدومی	سبز حیاتی ایردی خزانه [3]
شمدی بقایه اولدی روانه	بر بیتله دوشدی اکا تاریخی
بر کلشن ایدی کلزار نسلی	هاتف دیدی بونی بی بهانه
اول کلشن ایچره بو بر فدانه	مانند بلبل روح حسن بک
نیتدی فلک کور انجام کارین	قونه نهال سرو جنانه

Kitabenin altındaki 1184 tarihinde Hatîf'in Duayi gibi üçüncü Mustafa devrinde yaşamış olduğunu anlıyoruz. Aynı hazirede Ruhî adlı bir şairin yine sadrazam Hekim oğlu Ali Paşanın diğer oğlu Ahmet beye ait kabir taşındaki şu kitabesi görülüyor :

(1) — Birinci Mahmud (Hicrî 1143 - 1168 - Milâdî 1730 - 1754) un meşhur sadrazamlarındandır. Babası Nuh efendi Hekim başı olduğu için bu lakapla meşhurdur. Hicrî 1100 Milâdî 1689 da doğmuş ve Hicrî 1171 Milâdî 1757 de Kütahya'da vefat etmiştir. Birinci Mahmud ve üçüncü Osman zamanında üç defa sadaret makamını işgal etmiştir. Tebriz ve İstanbul'da camileri vardır. İstanbul'da kendi adıyla meşhur caminin avlusunda ve bugün çok bakımsız türbede medfundur.

(2) — Dirim. (3) Hazan.

شهر امینی جامنده ییچدم اولوب امام
 ایلدی صبیانه علم حالی تعلیمه دوام
 بر حلیم طبع پاک ویرمشدی مولا آکه کیم
 کیمسه لر کوش ایتدی عمرنده اندن بد کلام
 محفل غیبیدن ایرشدی چون خطاب ارجی
 امتثال ایتدی صلوة دائمه وپردی سلام
 عزم عقبا ایلیوب قیلدی وداع بو عالم
 اوقیوب روحنه رحمت اغلایلر خاص وعام
 عبدی [1] عاجزدر خطاسزاو لمز اماغفوا یچون
 وجهنک موی سفیدی بر برات حکم تام
 کوچدی محمد افندی نائی تاریخی دی کیم
 آکه حق جنتده وپردی لطف ایله عالیمقام

Kitabenin altında 1284 tarihi var. Şu halde Naili Abdülaziz devrinde yaşamış bir şairdir.

Silivri kapıdan Hekim oğlu Ali Paşa Camiine giden yol üzerindeki Emîrlar tekkesi haziresini tararken Duayi adlı bir şairin iki kitabesine tesadüf ettik; fakat aşağıya yazdığım biraz güzeldir :

علت طعن [2] وبادن کیتدی بو
 زاده یعقوب اغای نیک نام
 دیده کریان سینه سوزان انه سی
 قالدی حسرت تا الی یوم القیام
 نازنینم تا صباح حشره دک
 قبریکی پر نور ایده رب الانام
 قدسیان اولسون انیسک دائما
 همدمک الطاف وحی لاینام
 دوشدی تاریخی دعای [3] جوهری
 ایده احمد جنت خلدی مقام

Bu kitabenin altında 1172 rakamı görülüyor; demek ki Duayi üçüncü Mustafa devrinde yaşamıştır.

(1) — Abd. (2) — Taun olacak. (3) Duayi .

Bihîştî'nin muasırı Naki mahlaslı bir şairin de kitabesine rastladık; çünkü kitabenin altındaki tarih 1164 :

ینه برنوعروس کلبدن عزم ایتدی عقبایه
قویوب برغجه سن بو کلبش عالمده صدافسوس
اولوب خاروبادن برککلوش جسمی آزرده
همان اول ناز پرور والدین ایلدی مایوس
اجوب شهر روحی ایلدی پرواز بالایه
رها بولدی قفسدن کوییا بر طایر محبوس
شرار سوز هجرن دلده اطفا ایلیه موی [1]
اکا جنتده ایده حوری اساجله [2] ملبوس
انک تاریخ فوتن دیدی نفس هاتف قدس
ایده عایشه صدیقیه فردوسده حی مانوس [3]

Aynı hazirede yine sadrazam Hekim oğlu Ali paşa torunlarından Mustafa beye ait şu aşağıdaki kitabede üçüncü Selim zamanında yaşadığı kitabenin altındaki 1209 tarihinden anlaşılan Refi' namındaki bir şair tarafından yazılmış :

اه بو دهر ستمک دور چرخ [4] بی دوام
جوردن خالی دکل انسان کاری صبح شام
قنده کیم برنامور کسه بولور انجام کار
خاندان سوندیروب اتباعن ایلر تلخ [5] کام
ایشته بو صاحب مزاره ایله عبرتله نظر
بر زمان اولشدی دولته سلحشور بنام
اعنی کم مرحور [6] حکیم زاده وزیرک نسلدن
مصطفی بیگ نام بو مرحوم امامردتام
حدزاتنده صلاح فضل ایله پیراسته
مردخوش خلق ای، بو مرحوم هم میرکلام
سایه سنده نیچه اولمش ایکن وایه کیر [7]
کتدی عقبایه فالوب حسرتله اتباعی مدام
برملک چیقدی دیدی تاریخ فوتیدر رفیع مصطفی [8]
بیگ ایلدی قصر جنان ایچره مقام

تلخ - (5) چرخ - (4) Bundan bir şey anlaşılamadı. (2) حله - (2) موی - (1)
Bu mısra da iki hece eksik. (7) مرحوم - (6) مصطفی - (8) kelimesi son mısra başında olacak.

نوح افندی زاده صدر سابق العهد کریم
کیم علی پاشا کبی عادل وزیرک حالیا
نخبه اولادی احمد بک او ذات محترم
قابوچی باشیلرک ممدوحی ایکن حالیا
طوبعمدن لذات عمر نازینیه ایلدی
نعمت الوان رضوان ایله دفع اشتها
کوش ایدن روحی دعا برله دیدی تاریخی
کلستان عدن اوله احمد بیگه دارالبقا

Kitabenin tarihi 1153 olduğundan Ruhi birinci Mahmud devri şairlerindendir.

Aynı hazirede Bihîştî mahlesli şairin iki mezar kitabesine rastgeliyoruz; kitabelerin birinin altında 1154 diğerinin altında 1164 tarihleri var; o halde Bihîştî, Ruhi'nin muasırıdır. İşte kitabenin biri :

ینه ارباب عصمت پاک دامن البتول
مستریح اولوب صفایاب ایله یارب لطفله
علت سودا ایله معلول اولوب نیچه [2] ماه
جنت فردوس اعلا ایچره بولسون احترام
بولدی راحت رس درمانی خسته صبح وشام
ای بهشتی کوش ایدنجه فوتی تاریخ دیدم
عاقبت بو اشیان محنت پزمرده دن
قله یارب فاطمه زهری جوارنده مقام

Diğeri :

نوشکفته ینه بر تازه کل رعنا
صرصری [4] بادا جل صولدوروب ایتدی افنا
نجل [5] پاک حسن افندی اونور طلعت
بدر ایکن اولدی خسوف ای مدد اول ماه لقا
ارجعی امری ایروب کوشینه یوم العرفه
امتنال ایلدی اول امره قیلوب جان فدا
فوتنه دیدی رجا برله بهشتی تاریخ
مصطفی سکا خدا ایلیه عدنی مأوا

نجل - 5. صرصر - (4) ما olsa gerek. (3) نیچه - (2) دختر - (1)

Bu kitabelerde yazıların bazıları mutasavvıfane'dir. Kitabının altındaki 1234 rakamından İkinci Mahmud devrinde yaşadığı anlaşılan (Ebr=بر) mahlaslı şairin şu kuvvetli yazısını okuyunuz :

بر قرار اوزره دکلدر فلکک اطواری دفتر عمری کوزدن کچروب کلک اجل
بردر آینه دورانده رخ خوب ایله زشت خط تعلیق ایله توقیع عدم ایتدی نوشت
هم حفید ایدی حکیم اوغلی علی پاشایه ابر دوشر فوتنه یوز بیکده بو تاریخ گئی
در بحر صدف اصل ایدی پاکیزه سرشت اوله احمد بک افندی سبقر [1] جای بهشت

Bu yazımı Tanzimat devrini açan Abdülmecit devrinde yaşamış Sanih adlı bir şairin yazdığı kitabe ile bitireceğim :

ینه بر غنچه [2] نشکفته انک کلزار عالمده
غدارى صرصر باداجل لهواه کیم صولدی
دریغا کلستان عمرینه بادحزان [3] اسدی
دخی اچلمه دن اول غنچه یی دست فلک یولدی
بو ماتم جمله ناسی بلبل باغ عموم [4] ایتدی
فغان و ناله وزار ایله کلزار جهان طولدی
همان حق والدی حاجی بکه احسان اجرایتسون
کل ایدی کتدی باغ عدنه اول کرجه یرک یولدی
سنجا [5] شبنم اشکک اولوب تاریخ فغان ایتمه
قلم یازدی محمد علی بک بلبل باغ جنان اولدی

سنجا - (5) عموم - (4) خزان - (3) غنچه - (2) - (1) سفر olsa gerek.

ÂŞIK BEYTİ

(Niğdeli âşıklar ve şairler adıyla
hazırlanan kitaptan alınmıştır)

M. Zeki Oral

Âşık Beyti'nin babası Veli Hoca aslan Karaman'lıdır. Veli Hoca Karaman, Konya medreselerinde tahsilini bitirdikten sonra Nevşehir'e gitti. Orada sevildi, sayıldı. Kapucu başı mahallesinde bir ev alarak Nevşehirli oluverdi. Veli Hoca Nevşehir'de (Karamanlı Hoca) namı ile şöhretlendi. Çok hörmət görüyordu. 1262. H. yılında bir oğlu dünyaya geldi. Adına (Şükrü) dediler. Şükrü 7-8 yaşlarına gelince müstesna güzelliği ile herkes tarafından sevilen melek gibi bir çocuk olmuştı. Yüzü kadar sesi de güzeldi. Bu yaşta ezberleyebildiği (Sûre) leri okurken dinleyenlerin gönüllerine ateşler saçıyordu. Mahalle mektebinde heceyi söktükten ve bir kaç hatim indirdikten sonra (Hafızlığa) başlattılar. Bu ateşin zekâ herkese nasip olmayan bir sür'atle hıfzını ikmal etti. Camilerde (mukabele) okuyordu. Hafız Şükrü'nün Kur'an okuyacağı cami vaktinden evvel doluyordu. Lâle devrini açan ve yaşatan (Muşkara) lı İbrahim (Nevşehirli Sadriazam, Damat İbrahim Paşa) 400 evli köyünü Nevşehir yapmış o zarif minareli şirin camiini sanki Hafız Şükrü için yaptırmış ve hazırlamıştı. Hafız Şükrü medrese tahsiline de başladı. Dersi (Molla cami) nin eserlerine çıkmıştı. Artık arapça metinlerden istifade edebildiğini gördü. Medreseden ayrıldı. Tasavvufa bilhassa Tasavvuf edebiyatına âit kitapları merakla mütalaa ve tetkik etmeğe başladı. Yazı dersi de alıyor ve güzel yazı yazıyordu. Yeğeni Enver'in anlattığına göre Hafız Şükrü 25-27 yaşlarında iken İstanbul'a gitti. Eyyüp camiinde mukabele okumağa başladı. Orada mutasavvifinden ehli-hâl bir zatla görüştü. Bütün vakitlerini onunla konuşmağa hasretmişti. Sofiyane şiirler yazıyor, bu şiirlerin şah beyitlerinde (Şükrü-i-zar veya Şükrü) mahlasını kullanırdı :

Cihana bakmazam bir derde oldum müptelâ şimdi.
Hüzün olmakta gittikçe ne mümkündür deva şimdi,
Tutuşdurdu ciğergâhım hafidi Mustafa şimdi,
Derunüm dağladı İbn-i-Ali-ül- Mürteza şimdi,

*
* *

Muharrem mahıdır âh kim derunüm eyleyem efzûn,
Ki bu demdir Resûl'ün ehli-beytin eyledin mahzun,
Acep âh eyleyip ateş saçıp kan ağlasın gerdûn,
Hüseyn'in gerdanına bıçak vurdu Yezit mel'un.

*
* *

Beni matemde koydu Haşimi-yül-Mürtaza şimdi,
Gözümünden kan revan oldu şehidi Kerbelâ şimdi,

*
* *

Habibin ağzı değmişken anın ol gül yanağına,
İki dâder küpe iken hüsn-ü-arşın kulağına,
Seza gördü Hüseyn'i şimdi gaddar bıçağına,
Yezidi bed, âh tutturdu bu miskinın dudağına.

*
* *

Beni matemde koydu Haşimi-yül-Mürteza şimdi,
Gözümünden kan revan oldu şehidi Kerbelâ şimdi.

*
* *

İlâhi merhametin verme Yezidi şimr-ü-gaddara,
Ki anlar bir içim su vermediler nazlı Hünkâra,
Bana bir yare açılarkı kabil olamaz çare,
Bu derdin sabrını ya Rab kerem kıl (Şükrü-i-zara.)

*
* *

Beni matemde koydu Haşimi-yül-Mürteza şimdi,
Gözümünden kan revan oldu şehidi Kerbelâ şimdi,

*
* *

Cemalin nûruna ben bir zerrecik olmuşum perde,
Bunu akletmedi idrak bıraktı çun muhayyerde,
Saadet kaydına ger düşmedimse levhi ekberde,
Şakî yazmak düşer mi şanına ya Rab mukadderde,

*
* *

Yazıldımsa günahkâr-ü-âsî mücrim o defterde,
Aman ya Rab beni rüsvay-ı-âlem etme mahşerde,

*
* *

Getürdün bu cihan iklimine yoktan beni Mevlâ,
Edib tertib-i-eczamı bu vücûd ile bu âza
Senin yani hayatından cismi canım edem ihya,
Bilürsün evvel-ü-ahir muhakkak levhinde imza,

*
* *

Yazıldımsa günahkâr-ü-âsî, mücrim o defterde,
Aman ya Rab beni rüsvay-ı-âlem etme mahşerde,

*
* *

(Elest) de mü'minin nur-u-hil'at giydim, varikrarım,
Şehadet merdivanın kurmuşum yoktur hiç inkârım,
Yüzüm karesine bakma değil âsî günahkârım,
Dedin (لا تقنطوا من رحمة الله) nutk-ı-Gaffarım.

*
* *

Yazıldımsa günahkâr-ü-âsî, mücrim o defterde,
Aman ya Rab beni rüsvay-ı-âlem etme mahşerde,

*
* *

Bana rahmeyle affet cürmümü lutfunla Sultanım,
Habibin, çiyhar-ı-yarın aşkına bağışla isyanım,
Yarın ruzü cezada ruyuma güldürme düşmanım,
Bana ahir nefeste sen refik et nur-u-imanım.

*
* *

Yazıldımsa günahkâr-ü-âsî, mücrim o defterde,
Aman ya Rab beni rüsvay-ı-âlem etme mahşerde,

*
* *

Günahım bahri bî payan yüzüm karesine bakma,
Kusur affeylemek şanın beni berzahlara sokma,
Zebanîler elinde hapsedip ateşlere yakma,
Bu (Şükrü) kemterin zayıf cismini nâre bırakma,

*
* *

Yazıldımsa günahkâr-ü-âsî, mücrim o defterde,
Aman ya Rab beni rüsvay-ı-âlem etme mahşerde.

*
* *

Bu sırada İstanbul'a gelmiş olan hemşerisi Mehmet (*) ve Hafız Şük-rü'nün mürşidi olan zat ile birlikte İstanbul'u ve eski mesleklerini terkederek yola çıkmışlar ve yaya olarak Hacce gitmişlerdir. Haccı ifadan sonra Hafız Şükrü ve arkadaşları birlikte Hazreti Peygamberin ravzasını ziyarete gittiler. (Ravzai mutahhara) ya yaklaşıyorlardı. Şükrü tefekkür deryasına daldı. Kendisinden geçmiş ağlıyor, ağlıyordu. Mute-madi hicrîliklerle boğulur gibi oluyordu. Yürüyemedi, oturdu, oturamadı; yere uzandı, bayılmıştı. Nefes aldığı bile farkedilmiyordu. Arkadaşları su yetiştirdiler. Elini, ayağını, yüzünü, gözünü yıkadılar. Bir kaç yudum içirdiler. Bir müddet sonra Ayıldı. Yüzünü Ravzaya döndü. Okuyordu. Arkadaşları da Hacı Şükrü'nün heyecanına ortak idiler. Mehmet reca etti. Tekrar okuttu. Okunan şiiri yazdı. Biz de onun şiir mecmuasından kopya ettik. Hacı Şükrü'nün Ravzaya dönüp huşû ile okuduğu şu şiir imiş :

Bir acep nûr gördüm amma ya melek pürân mı ki,
Gelmemiştir kâinata bilmezem insan mı ki,

* *

Ârifinin kutbudur hem cümle mahbup serveri,
Perde-i-çilemi çekmiş bilmezem Sultanmı ki,

* *

Yazmış olsam ismini mecnun olur gören kişi :
Bir rivayet (سبح اسم ربك الأعلى) mı ki,

* *

Zülfü (والليل اذا يشي) ya vasfı sığmadı,
Belki (سبحان الذي اسرا) ya bak beyan mı ki,

* *

Şem'a-i bezm-i-eleşt nuru ile olmuş müstenir,
Şems değil, Mah değil والتين de ayan mı ki,

* *

Dilbera bağrım yarıp kan-ı-revanım çağlasa
Merhamet babın açıp lutfunla bağışlan mı ki,

* *

Kemterindir (Beytiya) kim eşğine yüz sürer,
Kıtmirimdir bu benim deyip de bir aran mı ki,

* *

Hac'tan dönünce İstanbul'a gitmediler. Nevşehir'e geldiler. Âşık Beyti Kapıcı-başı mahallesinde babası Karamanlı Hocadan kalma evin bir oda-

(*) Mehmet, âşıkane eş' arı olan ve Avni mahlası ile şiir yazan Nevşehirli bir tasavvuf şairidir.

sına çekildi. Hac ve gönül arkadaşı Avni'sinden başka hiç bir fertle konuşmadı. Tam 18 yıl oturduğu evden dışarı çıkmadı. Ara, sıra akşam sabah zamanlarında evin avlusuna çıkar bir az sonra tekrar odasına kaçardı. Tam bir meczûp hali vardı. Evde yüksek sesle pür heyecan şiirlerini okurdu. Onun güzel yazılarından eser kalmamıştır. O, yazılarını kömür parçaları ile bazan kömürden siyahlaşmış parmağı ile odanın duvarlarına yazıyordu. Odanın her tarafı bu türlü yazılarla dolmuştu.

Bazıları merak ederek, bazı ziyaret için, kimleri de duasını almak kasdile her gün yüzlerce kişi kapısını çalar fakat (Beyti) kimseyi içeri almazdı. Gönlü olursa (Veli, Fadime, Şükrü) yani babasının, anasının ve kendisinin adlarını havi üç kelimelik nüshasını kapının aralığında dışarı uzatırdı. Yalnız Avni'yi kabul ederdi. Avni'nin kaydına göre Beyti'nin çileye çekildiği ilk senelerde yazdığı eş'arından birisi şudur :

Yarimin düştü hayali kalbimin evrakına,
Bir şifa kılmaz niçin ah eylerim uşşakına,

* *

Zülf-i-mesturun hayali gönlümü garet edip,
Cümleyi terk eyledim şahım senin evsafına,

* *

Dosta dostum merd-i-mestim Masivadan el çekip
Güft-ü-gûdan vaz geçip düştüm (Enelhak) yadına

* *

Bu fakir-ü-kemteri etme cemalinden cüda,
Havfe geldi (Beyti) titrer yüz sürüp ihsanına

Çileye girdiğinin onuncu senelerine doğru idi; Beyti babanın yeğeni Enver ile dostu Avni ziyaretine gitmişlerdi. Beyti pür hiddet odada dolaşıyordu. Bazan mülâyim bir sesle bir şeyler söylüyor, bazan da bir volkan gibi parlıyor haykırıyordu. Bunların yüzlerine bile bakmadı. Avni okşayıcı sözlerle Beyti'ye yaklaştı. Elini optü; divara kömür ile yazılmış şiirlerden birini istinsah etmek için müsaade aldı. Bu şiir Av-ni'nin cönkünde şöyle kayıtlıdır :

Kasdı ebrûyü kanımla kaydeden müjgân kalem,
Gamzeden cana demadem dokunan peygân kalem,

* *

Zülfünün her bir teli bin vekayi durmaz yazar,
Böyle takrir-i-belâya Levh'da da hayran kalem

* *

Bu kitaptan eyledim talimi Enelhak ilmiñi,
Ehli hâlin sırrını etti bana efsan kalem

* *

Didei em'anımı aç gel beru ey zâhidâ!
Kûşei kencineden saçmakta bin irfan kalem.

* *

Hem habibi hem velisi hepsi sensin (Beytiya)
Sende ilmin hepsi, böyle eyledi ilân kalem.

* *

Beyti'nin yeğeni Enver'in rivayetine ve Avni'nin defterindeki kayde nazaran hocalardan biri Avni'den Beyti babanın ziyaretine götürmesini rica eder. Beraberce giderler. Beyti o meşhur odasındadır. Ruhsat alarak içeriye girerler ve otururlar. Oda toz toprak içinde divarlar simsiyah, Beyti'nin saç, sakalı birbirine karışmış, yarı çıplak bir halde, kendi âlemine dalmış, sanki gelenlerden hiç haberdar değil. Ne yüzlerine bakar, nede tek bir kelime söyler. Hoca Avni'nin kulağına eğilerek gizlice:

«— Ehli hâl dediğiniz bu adamda serserilikten başka bir şey görmiyorum, ehli hâl böyleli olur?» demiş.

Beyti baba pür tehevür ayağa kalkmış, kaşlarını çatmış, bir an hafızasını yokladıktan sonra hocaya dönerek irticalen şu şiiri inşad etmiştir:

Zâhidâ şaşmaz yolum şahrahtan aldım ezberi,
Ruhları gül, kâkülü gümrahtan aldım ezberi,

* *

Ehli dilden eyledim talim aşk esrarını,
Çile-i-gamhanede men âh'tan aldım ezberi,

* *

(Beytiya) çok cevheri hikmet saçar çok aşka
Cümleyi halk eyleyen Allah'tan aldım ezberi.

* *

18 senelik kapalı hayatın son senelerinde idi. Artık Avni'ye iltifat etmez olmuştu. Avni (Beyti) yi ziyarete giderdi. Fakat ekseriya sükutla karşılaşır, bazan kapunun eşiginden dönmeğe mecbur olurdu. Gene bir gün Beyti'yi coşkun ve taşkın bir zamanında ziyarete gitmiş bulunan Avni, o gün kopye etmiş olduğunu bildirdiği ve tasavvuf edebiyatının bir şahikası olan şu şiiri bize hediye etmiştir.: (*)

On sekiz bin âlem içre ilk doğan insan menem,
Hâki intak eyleyen âdemde ki ilk can menem.

* *

(*) Avni'ye yüz bin aferin ve şükran ki o harap odanın divarlarına yazılan bu şiirleri divane elinden billûr kâse kurtarır gibi mecmuâi eşarına almış zayi olmaktan kurtarmıştır.

Âdemi hâkimden âdem eyledim Havva ile,
Âşuku maşuk men oldum aşk ile sûzan menem.

* *

Evvelim bezm-i-ezeldir aharım bezm-i-baka,
Âdeme secde eden Hûr-ü-melek rıdvan menem.

* *

Olmadan âlem mükevven cümle eşya men idim,
Varlığın her zerresinde münceci bürhan menem.

* *

Mendedir babı hakikat sırrı ihfa mendedir,
Batınan şahı cihanım zahiren uryan menem.

* *

Bir kaba pûşide-i-fakr-ü-mezellet meşrebim,
Sırrımı bildirmedi kencine-i irfan menem.

* *

Zahidin indinde acz-ü-meskenetle mütehhem,
Lâyk erenler âleminde hükmeden sultan menem.

* *

Bunca sözler boş değildir pendi gûşit zahida!..
Mendedir sırrı Enelhak cevheri iman menem.

* *

Söyleyen men, söyleten men dinleyen ebkem de men,
Ehli diller meclisinde okunan ferman menem.

* *

(Beyti) yim mecnûnum amma ilm-ü-remzin kenziyim,
Kible-i-ehli cefayım kâbeyi dostan menem.

* *

On sekiz yıl sonra Beyti babayı elîm bir hadise odasından dışarı çıkardı. Küçük kardeşi Rüştü vefat etmiş iki erkek üç kızdan ibaret beş yetimi ile bir de dul yengesi kalmıştı. Beyti bunları geçindirmek mecburiyetini duydu. Nevşehirîliler (Aşık Beyti) yi görebiliyorlardı. Fakat çilede olduğu gibi... saç sakal uzamış birbirine karışmıştı. Elleri, yüzleri simsiyahtı. Tırnakları uzamıştı. Uzun bir gecelik entari ile sokakta gezdi. Beyti'nin bu halini bana anlatan Umumî Meclis âzası Bekir Poyraz da onu bu kılıkta görenlerdendi. Beyti'yi anlayamayanlar ona (deli)

diyorlardı. O kimselerle konuşmazdı. Sevdığı adamlarla görüşürken ise çok güzel ve selis bir lisanla maksadını anlatır. Her şeyi müdrik olgun bir insan olduğunu gösterirdi. O günlerde şu şiirini çok okuduğu rivayet ediliyor :

Er yamanım, Mithat'ı hub'rû için açtım lebi,
Kaddi dilecû, vuslat-ı-keysû için açtım lebi,

* *

Bunca demdir çile-i-gamhanede ettim sükût,
Zor-u-şimşirin çeken ebru için açtım lebi,

* *

Çıktı dilden didei giryane girdi dilbera,
Zülfü sünbül, ruhleri mışk-bû için açtım lebi

* *

(Beytîya) tûru tecellisin hazer kıl cilveden
Yüz sürüp hâki dere, pirû için açtım lebi.

* *

Yetimlerinin günlük ihtiyacını te'min edince çarşıda duramaz doğru eve giderdi. Günlük ihtiyaçtan fazla gördüğü her hangi bir yardımı da katiyen kabul etmiyordu. Bu günlerde çok okuduğu şiirlerden birisi de şudur :

Ey saçın zıll-ı-İlâhi vey ruhun uşşaka nûr,
Ravzanın serdi büyüktür indihâ cennat-ı-hûr,

* *

Ey sıfatın (قول هو الله احد) vey cemalin Fatiha
İşte incil, işte Tevrat, işte Kur'an-ü-Zebûr,

* *

Kün fekân perdesinden (sin) le irfan oldu Faş,
Zahidâ istiğfara geldi her dem edip ya gafur,

* *

(Ayn-ü, şinö, kaf[*]) a bak anın cemalin anda gör,
Kıl Tebarek ya Musavver (leyse fiha men kusur)

* *

Men ki Eyyüp veş belâ çektim o dilber aşkını,
Geymedim bir dost elinden hil'at (عبد الشكور)

* *

Gûh-i-Kudüs oldu hakikat (Beytîya) nın sözleri,
Ger Mesiha'dan rivayet der isem etme fûrûr,

* *

(*) Arap harfleri ile (عشق = عشق) demektir.

Hayatında hiç evlenmemiş her şeyi tanrısına, anasına, babasına sonra yetimlerine feda etmiş olan (Beytî baba) artık ihtiyarlamış altmış dört yaşlarına gelmişti. Zavallı yetimleri de oldukça büyümüşü. Bir Cuma sabahı odası sessizlik içinde idi. Geldiler, baktılar, onu yere uzanmış gördüler. Yalnız alnında biraz sıcaklık vardı. 5-10 dakika sonra o da kalmadı.

* *

Beytî'nin mezarını çok aradım. Bulamadım. Bozulan mezarlıklar arasında kaybolduğunu söyleyenler, fakat 1326 H. yılında öldüğünü kat'i olarak bilenler vardı. Beytî çilede iken ve sonraları başka memleketlerden gelen bir çok seyyahlar onu ziyaret ederler ve Avni ile birlikte zamanın (Kutb-ül-ârifin) i bu derlermiş. Hemşerileri ise ona yalnız (Âşık Beytî) derler. Biz de sözü bu âşık'ın (Kaside-i- elif) i ile bitiriyoruz.

Kaside - I - elif

Bir (elif) ena ezel var etti ruhan eyledi,
(Ba) ya birlik kudretin in'am-i-ihsan eyledi,

* *

(Ta) tilâvet nazil oldu her bir âyet bizlere,
(Se) senayı kudretin katîce ilân eyledi,

* *

(Cim) cemâli hükm-ü-âli ma'kes olmuş kâinât,
(Ha) hicabı kaldırıp mi'racı hayran eyledi,

* *

(Hı) hayali sırrı hilkat anda mevcut kendisi,
(Dal) devayı ehli dildir aşka derman eyledi.

* *

(Zal) zelili zülfün oldum canda nakşin bakidir,
(Ra) rızaya çile keş meczubu pûyan eyledi.

* *

(Ze) Zebûr, İncil-ü-Tevrat ile Kur'an-ı-azîm,
(Sin) saadet tacını şah-ı-resûlan eyledi.

* *

(Şin) şefaât eyleyen evvel de sen ahir de sen,
(Sad) safayı cilve ger gönlüm perişan eyledi.

* *

(Dat) dalalet âleminden çok şükür ettim berat,
(Ta) i tûfan oldu Nuha dehri umman eyledi.

* *

(Za) i zılam-ı-zıllı gafletten beni ikaz edip
(Ayin) aşk esrarını bu dilde pünhan eyledi.

(Gayin) Gaipken sema-ü-arz ve mafihâ dahi,
(Fa) yı fikret (Kün) dedi icadü iskân (*) eyledi.

(Kaf), kudret kadir-ü-Kayyum-ü- Kahhar remzidir;
(Kâf) kâfi bir delildir hâki insan eyledi.

(Lâm) lisanı levhtir (لولاك لولاك) andadır,
(Mim) e Mevlâ ismi verdi lûtfun efşan eyledi.

(Nûn) nüzûl-ü-nur-u-haktır bu tecelli sırrıdır,
(Vav) varılmaz katına Musa'yı bican eyledi,

(Ha) i hidayet babı oldu Mustafa ve Murtaza,
(Lâmelif) La-şek rızaya cümle iman eyledi.

(Ya) i Yakup bezmi ezelde şem'a-i-nirusunu,
(Beytî) yi pervane veş yandırdı sûzan eyledi.

(*) Bazı cönklerde (imkân) yazılıdır.

(Karaca Oğlan) Hakkında Tetkikler

V. L. Salcı

Konya'da çıkan ve pek önemli bir mecmua olan 'KONYA,' adlı derginin 46 numaralı Ağustos ayı nüshasında (KARACA OĞLAN) adlı şairimize ait (İ. Aczi Kendi) imzasıyla yazılan güzel tetkik yazısını bir folklorcu gözile ve dikkatle tekrar tekrar okudum. Bu şair hakkında verilen yeni malûmat Karaca Oğlan'ın hayat ve eserlerini en doğru olarak aydınlatmış ve edebiyat tarihimize pek istifadeli malzeme katmıştır. Şimdi artık Karaca Oğlan'ın kim olduğunu lâyükile anlamış bulunuyoruz. Hele millî edebiyatımızın hareketlerine dair muharririn radyo hakkında yürüttüğü mütalaalar ve yaptığı tenkitler acı olmakla beraber pek haklı ve pek yerindedir. Eski Osmanlı lisanı tiryakilerinin hâlâ içimizde hükümlerini yürüttüklerini gerek millî edebiyatta ve gerek millî musikide aksülameller yaptıklarını eseflerle görmekteyiz. Bu suretle her gün bir kaç defa sade dil ve sade musikimize yapılmakta olan suikastlara şahit oluyoruz. Dil ve musikimizde yapmak istediğimiz esaslı inkılâpları baltalayan neşriyat hâlâ gözümüzün önünde alabildiğine at sürüp gidiyor. Bu hususta - bilerek bilmiyerek - pek insafsızca bozgunculuk yapıyor. Radyolarımız hâlâ bu karışık Osmanlı edebiyatına ve ağdalı fasıl musikisine ifrat derecede mevki vermektedir. O, katarla terkipler taşıyan yabancı edebiyat, o inadına melez ve müzminleşmiş fasıl musikisi hâlâ başımızda baykuşlar gibi tünüyor ve kukumavlar gibi haykırıyor. Bu hallerdir ki yapmak istediğimiz dil ve musiki inkılâbını lörleştiriyor.

Bana kalırsa, bu Acem ve Arapça ile dolu edebiyata ve yine ondan daha karışık olan musikiye Radyolarımız yer vermemelidir ki temiz dil ve temiz musikimizi inkişaf ettirebilelim. Radyolar o yabancı dil ile yapılmış o edebiyatı ve hele daha büsbütün yabancı olan o musikiyi cıyak cıyak haykırarak eski sevda ve merakımızı tahrik ettikçe dil ve musiki inkılâbını çok güçleştirmiş oluruz. Ben öyle dinleyiciler görü-

yorum ki halk edebiyatı ve musikisi fasılları söylenir ve çalınırken Radyonun düğmelerini kapıyorlar, ve eski edebiyat ve fasıl musikisini hayranlıklarla karşılıyorlar. Muharririn, yazısında dediği gibi temiz ve sade Türk edebiyatı ve musikisini kabalıkla suçlandırıyorlar. Bu işte en birinci kabahat kendisine tevdi ve emanet edilen bu ulusal vazifeyi yapmıyan ve yapamıyan ilmi müessesesendir.

* *

Şimdi Karaca Oğlan'ın şiirlerine geçiyorum : Muharririn bize gösterdiği manzumelerin hepsi de bâkirdir. Bu şiirler, bize Karaca Oğlan'ı daha iyi anlatıyor. Hele "Türk İli, redifli manzumesi onda yurd aşkının da coşkun olduğunu gösteriyor. Yalnız, müsaade isteyerek bir noktaya ilişmek istiyorum. Bu, ilişmek değil de aydınlanmak endişesi olduğunu söyleyebilirim. Karaca Oğlan'ın (Sayıl oğullarından) olduğu söylenerek (Sayıl Oğlu) mahlasile yazılmış iki şiir de örnek olarak verilmiştir. Bu, bana yeni ve ayrı bir mevzu açtı. Çünkü benim koleksiyonumda (Sayıl Oğlu) adına bir çok manzume kayıtlıdır. Sayıl oğlu mahlaslı şiirlerin Karaca Oğlan'a ait olduğu hakkındaki o yazıda olan mutalaa bana, kısmen yerinde ve kısmen yerinde olmadığı duygusunu veriyor. Gerçi o şiirlerdeki eda, tavır ve karakter Karaca Oğlan'a benziyorsa da, bu benzeyiş her halk şairinin eserinde vardır. Hattâ bütün tetkikcilerce de malûmdur ki elimize geçen yazma cönklerde birçok halk şairlerinin mahlasları birbirine karışmıştır. Karaca Oğlan'ın (Sayıl Oğlu) soyundan olmuş olması bir vesika teşkil ediyorsa da başka bir şair olmuş olması da vesikalanmış gibi görünüyör.

Eminönü Halkevi tarafından çıkarılan ve şimdi numarası hatırımda olmıyan (Halk Bilgisi Haberleri) mecmuasında (Sayıl Oğlu) nun Antepli olduğu gösterilmektedir. Benim notlarım da ve me hazlerimde de Sayıl oğlu ayrı olarak kaydedilmiştir. Dediğim gibi bu cihet ayrı bir mevzu teşkil ediyor. Bende olan Sayıl oğlu adına kayıtlı bir kaç örneği me hazlerle beraber takdim ediyorum :

Aşağıdaki koşma Fatih kütüphanesindeki 742 numarada kayıtlı yazma cönk'den alınmıştır.

Dedim dilber zülfün şane dökende, Çin olup cephe gerdana düşüptür.
Bir hâl'in lâl bir hâl'in dahi yeşil Bir hâl'in misk-ü-anbere düşüptür.
Gel benim sevdiğim ömrümün varı, Güzeller şahısın huplar serdari,
Evel kendin verdin sarılsak bari, Şimdi bahtım bir inkâre düşüptür.
Bir buse istedim yâr oldu razi, Ne müftü karışsın ne dahi Kadi,
(Sayıl oğlu) der severken beyazı, Şimdi bahtım bir esmere düşüptür.

Aşağıdaki murabba manzume, Edirne'de kitapçı Acem Mehmet efendiden alınan ve yüz elli sene önce yazıldığı tarihlerinden anlaşılan sekiz numaralı cönkten alınmıştır :

Seherde selâma dursam yoluna Ispir	Mail oldum gerdanında hâline Ispir
senin,	senin.
Öldürürsen kendin öldür verme hal-	Sakin yâd eller değmesin teline Ispir
kın eline	senin.
Güzellik ermiş kemâle henüz bul-	Eğdirmiş yosma kesmesi şol Kırım
muş çağını,	kalpağını,
Al al olmuş açılmış seyr eyledim	Söyledikçe mail oldum diline Ispir
yanagını,	
Eskerlet çuhadan alsam of yaprak	Som sırma kuşak kuşatsam ben
şalvarını,	onun endamını,
Durunsu hezaran çubuk cevahir	Yakışır çifte piştuller beline Ispir
hançerini,	senin.
Ben kulun dururken Ispir sana kim-	Âlemde dilber çok ama cümlemin
ler acısın,	sertacısın,
Biçare (Sayıl Oğlu) nun gönlünü	Bir garip kuşum konayım koluna
edicisin,	Ispir senin.

Aşağıdaki koşma Fatih kütüphanesinde bulunan 849 numarada kayıtlı yazma cönkten alınmıştır :

Ruberu salınup gezer şu peri,	Şevki hüsnü seni beni yandırır.
Yahşi yaman bakan kara gözleri	Beni değil nice canı yandırır.
Kul olanlar sana sadık değildir,	Aşk dolusun içen ayık değildir,
Senin ettiklerin lâıyk değildir,	Ahir benim ahım seni yandırır.
Aç nikabın hup cemalin görülsün,	Ahmer yüze gonca güller dokunsun,
Seher yeli ak gerdana dokunsun,	Zer kemer ince meyanı yandırır.
(Sayıl oğlu) yum gezerim cihani,	Tanır oldum yahşi ile yamanı,
İsmi Yakup Mısır İlinin Sultanı	Zilha gibi nevcivanı yandırır.

Aşağıdaki koşma da, Tekirdağ'ın Kılağuzlu köyünde şair Ali Kemteri'nin yazma cönkünün 208 inci sahifesinden alınmıştır :

Sabahtan uğradım ben bir güzele Hep yeşiller giymiş aln üstüne.
Cemalini gördüm selâmım verdim Selâmım götürdü yolun üstüne.

Uykudan uyanmış bilmem sözü ne, Sürmeler çekinmiş siyah gözüne,
Taramış zülfünü dökmüş yüzüne, Salıvermiş ince meyan üstüne.

(Sayıl oğlu) var mı ahdine durar, Ver hüsnün zekâtın civanım yeter,
Senin derdin beni derbeder eder, Kırmızılar giyer yeşil üstüne.

Halk edebiyatının hakikî hüviyetlerini meydana koymak vaziyetinde bulunduğumuz şu sırada bu (iltibas) önemlidir sanırım. Hakikata yardım etmek üzere bu yoldaki mutalaalarının esirgenmemesini sayın muharrir (İ. Aczi Kendi) den meslek adına rica ederim.

ESKİ CÖNK — ÂŞIKLAR : 5

ÂŞIK İRGİN

I. Aczi Kendi

Âşık İrgi'nin türküleri halkçı ve samimî bir ahenk teşkil ediyor. Dil ve tasvirdeki sâdelik dürüst bir zemin ifadesidir.

3 No. lu cönkte rastlanan aşağıdaki şu türküsü Âşık İrgi'nin halkçı samimiyetini çok güzel anşırdığı için olduğu gibi alındı.

Türkü

Bir nâme yazdırdım sana mahsus
Ağam niçün gelmen yıkılsın Tersus
Ben burada yalnız sen orada yarsız
Zülûflerim sefil kaldı ağam gel hey

Göz yaşıyla yazdırdığım nâmemi
Senin için beslediğim mememi
Sen gideli terkeyledim hamamı
Zülûflerim sefil kaldı ağam gel hey

Âlem bilür hep illerden güzelim
Kalem alır kaş üstünü yazarım
Sen gideli Mecnun oldum gezerim
Halim pek perişandır ağam gel hey

Âlem bilür hep illerden çok mâlim var
Ucunda ayrılık tende ölüm var
Ak gerdan üstünde senin yerin var
Hep mallarım sefil kaldı ağam gel hey

Âşık İrgi'nin bu türküsü gurbette kalan ve gelmesi uzayan kocalarına karşı âileleri taraflarından yazılan mektuplara haşiye edilen türkülerdendir.

Çünkü bunda, kocasının geri dönmesi uzayınca genç kalan kadının hasretkeş ve nede olsa gelmesini temenni yollu anlaşılar vardır.

İşte bunlar hep bir muhit ve hayat terennümüdür.

Çünkü türkünün ilk başında ki,

«bir nâme yazdırdım sana mahsus
Ağam niçün gelmen yıkılsın Tersus»

deniliyorki beklediği kocasının Tarsus'ta çalıştığını anlatıyor ve gelmesi arzulanıyor...

Eskiden Türk hayatı içtimaîsinde erkeklerde kadınlara karşı ve hele âilelerine, büyük bir bağlılık, bir vefâ vardı.

Aziz Türk ırkımızın şehametinde bilhassa kadınlara hiyanet duygusu hiç yoktu.

Onlara her hususta riayetkâr idiler. Binde bir mencer erkek, ailesine hiyanet eder; yani : gittiği yerde başkasiyle evlenirdi. Bu suretle gurbete giden erkekler orada kaldıkları günler içinde başkalariyle asla görüşmez, yedi sene, on sene bekâr halinde nefsin tutar... sıladaki ailesinin hukukunu böyle tanırdı.

Hülâsa : Türkü iyi okunursa bu haller tamamen içinde bellidir. Ne güzel gidiş ne sâde varlık değil mi?

Şimdi genç ve yaşı yarı geçkin erkeklere ne demeli...?

Bundan sonra Âşık İrgi'nin şu tarihî türküsüne bakalım; gene bu cönk'ün 131 sayfasında:

Türkü

Sultan Murat çekti yürüdü
Dağı taşı asker bürüdü
Erenler de bizle yürüdü
Dur bakalım Bağdat kalesi

Höbek höbek çadır kuruldu
Helva tayın yemlik verildi
Tuğ menzili çevre gerildi
Ey bakalım Bağdat kalesi

Hünkâr bize emrini virsin
Hakkın gücü bizimle olsun
Bağdat şehri kendini görsün
Dur bakalım Bağdat kalesi

Atlar kişner cenkmi ister
Ey Hak bize inâyet göster
Türkler hep yiğit besler
Gör bakalım Bağdat kalesi

Âşık İrgin boş söylemez
Arap bizi dost eylemez
Bir gün dilin söylemez
Gör bakalım Bağdat şehri

İşte Bağdat kalesine karşı o zeminde bir hınc bir kahramanlık ateşi püsküren Âşık İrgi'nin bu türküsü devrinin hengâmını metin bir duygu ile haykırıyor.

Bu, gerçi bir türkü; fakat hakikatte bir hücum marşı ve bir arslan pençe darbesinin hazırlığıdır. Her mısra' her beytinde ayrı ayrı birer şehamet, ayrı ayrı birer yurt aşk ve sevgisi var. Öyle ki sultanları etrafına toplanmış bir yığın kükremiş Arslan :

Hünkâr bize emrini virsin
Hakkın gücü bizimle olsun
Bağdat şehri kendini görsün
Dur bakalım Bağdat kalesi

diye haykırıyorlar. Bundan şöyle anlaşılıyor ki : Âşık İrgin Türk ordularıyla geziyor, Bağdat seferinde bulunuyor, kucagında saziyle çadırında erler arasında o âfaktan aldığı ilhamla söylüyor. Ne samîmi duygu... ne kutsal âfak değilmi...?

Bundan sonra Âşık İrgi'nin o zeminin akınlarını anıran şu türküsünde dahi ayrıca yanık bir hissin görünüşü vardır. Cönkte olduğu gibi dinleyelim :

Bir garip kuş gelir acep mezarımda ötermi,
Mezarımın çevresinde çalı çaynaz bitermi,
Öz vatandan esen yelden bize koku tütermi,
Daralmışımı acep Dünya bir keder var.

Bir gussa var yüreğimde sinmez hiç dolaşır.
Bir âh, itsem uçtan uca sanırım ulaşır,
Gönül durmaz gamdengama hançer çeker savaşı
Ne ağlanır yaban ilde ne göz yaşı silinmez.

Rüzgâr olduk enginlere saĖnak gibi ineriz,
İleridir yolumuz sanma gönöl geri döneriz,
Şahin gibi bir iklimden bir iklime konarız.
Kader böyle kusur yoktur karşı gelinmez,

Karar yoktur bir kuşunda bozulur yuvası,
Dağılır İl, ağlar nice yiğitlerin anası,
Bozkır oldu çemenler, göçtü Türkün obası
Hakkın gizli emirleri çoktur asla bilinmez.

Derviş İrgin gezer, İlden İle söylenir,
Garip gönöl durmaz, ne bir yerde eğlenir,
Mihnet kuşu konunca garip başa neylenir,
Kişi önden gülmezse sonda hiç gülünmez.

Âşık İrgi'nin bu türküsü gerçi vezin itibariyle ağırdır. Eski-
den yani (700) H. den önce âşıklar aruz ve hece gibi usullere
baş vurmayarak sâdece kulak ve tel ahengine uyarlar, türkülerini
hemen içten (irticalen) söylerlerdi. Bütün eski deyişler ve türküler
o tarihlere göre böyle görünüyor. Bu da eski cönkler ve eski de-
yimlerde bu durumda görünüyor...

Aruz (850 - 900) H. aralarında Türk dilinin sâdeliği arasına
Arap - Acem lügatleri karışırken girmiştirki paytahtlardaki kalem
şairleri bununla ölçülü fasahatlarını yapar ve yukarlarda dediğimiz
gibi halk bunlardan hiç bir şey anlamaz ve halk derneklerinde de
çalınmazdı. Çünkü milliyet benlik ve davasında onun anlamadığı
şey onun başına bir tokmak vurmuş gibi değildir. ? Aruzlu,
lûgatlı bu şiirler ancak havas konaklarında çalınır, softa bozma-
larının tahsinlerine uğrardı.

İşte buna 900 H. sıralarında Ahmet paşanın şu şiiri bir örnektir:

Rengi peyvestesin itti bezme-has
Uydurdu saba veznine raksını-rakkas
Öyle bir Ahuyu mestanekim-Şerhi müşkül
Agazı gülgûnunda nümayan-ihhtisas

İşte görülüyor... iki tane tercüman istemez mi..? Bunun için
cönkler-âşıklar adında yazdığımız bu yazılarda dil ve edebiyat
durumunun girip çıktığı yılları ayırd etmek ve iyi şair, fena şa-

irlerin zemin zamanına göre ahlâk üzerinde oynadıkları rolleri
bu küçük satırlarda hep beraber göreceğiz.

Bundan başka en eski halk şairlerinden birinin sâde dil ve
aruzsuz şu deyiş örneğini beraber dinleyelim.

Bir ateş düştü bağrıma neyleyim
Nazlı yârin gül yüzünden anarı (1)
Kurudu özüm bağı neyleyim
Bir hışım indi yârdan anarı

Bilmem ne yaptım ben nişledim
Uğrunda büyük bir suç işledim
Yolsuzluk ittimde dişledim
Sarılınca gerdandan anarı

Küsdümü bu yanlara bakınmaz
Zülfüne al çiçekler sokunmaz
Böyle suç kitaplarda okunmaz
Bu suçlar gelir aşkdan anarı

26 - 30 Ağustos Zaferi

Yazan : Nâzım Evren

(Başarafları Bundan Evvelki Sayılardadır)

Avcı hatlarından aşan düşmanın top mermileri sargı mahal-
linde ve yedeklerimiz arasında infilak ediyor, patlıyan top mer-
milerinin dumanları arasında zavallı atlarımızdan ve yedekte
bulunan askerlerimizden birkaçı daha bizim kafiye iltihak edi-
yorlar.

Bugün düşman, akşama kadar yakasını bırakmayan süvari
alayını kudurgun bir halde topları, tüfekleri her şeyiyle ateş ederek
mahvetmek istiyordu.

Burada biraz istirahatten sonra kendimi toparlamıştım, saat te
beşi geçiyordu. İçimden gelen bir tazyikle hemen avcı hattına
fırladım.

Doktor arkamdan : Gitmeyiniz !.. diye bağıırıyordu... Fakat ben
içimden gelen bu arzuya mukavemet edememiş avcı hatlarımıza
doğru ilerlemiştim.

Bu dakikada grup zamanı yaklaşıyor, güneş üstü düz ve tatlı
meyilli tepelerde çarpışan kahramanları kızıl rengi içine boğarak
lâhuti bir manzara arz ediyordu.

Avcı hatlarımızın saği ilerisinden koşar adımlarla yürüyen
keşif avcı hatları düşmanın yanına doğru ilerliyor, önlerinde be-
yaz ata binmiş kahraman bir zabıt düşmanın top mermilerinin
infilakları içinde bu kahraman avcı hatlarını ileri doğru koşturu-
yordu. İşte bu dakikada takibe geçen piyademi yetmişti. Piy-
demizle hemen irtibat tesis edildi. Koşar adımlarla süvarinin
imdadına gelen bu piyadeler, kahraman on birinci fırkamız, avcı
hatlarını sevkeden at üstündeki cesur zat da bu fırkanın kahraman
kumandanı Derviş paşa idi.

NOT : (Bu gün gene vazife aşkıyla ebediyen kaybettiğimiz bu kıy-
metli Paşamızın bu dakikadaki kahramanca tavır ve hareketlerini asla
unutmuyoruz. Kendisi ölmez Türk Milleti'nin ebedî tarihine mal olmuş çok
değerli, kıymetli, çalışkan bir türk kahramanı idi...

Grup zamanı piyademinin müthiş taarruzu ile yapılan müsterek
bir harp ile beş, on dakika içinde burada bocalayan düşman kıt'-
aları hemen firara başlamış toplarıyla beraber birçok esir bırakı-
rak harp sahnesinden çekilivermişti.

Derviş paşa «Ethem harekâtı» nda ikinci İnönü'nün büyük
Yunan taarruzunda bizim birinci süvari fırkasının kumandanı idi.
Bizim eski kumandanımız burada eski fırkasının onuncu alayını
görünce çok sevindi, gözleri yaşardı ve :

— Kahraman süvarilerim sizi çok beklettik, kusura bakmayın.
Bu günkü vazifemiz bitti; istirahat edebilirsiniz.

Sözleriyle alayımıza iltifat buyurdular.

NOT : (Bu vesile ile bu sütunlarda ruhu ebedisini takdis ve ta'ziz
etmeyi kıymetli vazifelerimizden sayarız.

28 Ağustos akşamı grup zamanı bizim muntakamızda harp
bu şekilde hitam bulmuştu.

Bulduğumuz mevkiin cenubundan birinci kolordunun takibe
geçen fırkaları düşman nazarından mestur olarak «Toklu Sivrisi»
ile «Dumlupınar» arasında düşmanı ihata etmek üzere seri yü-
rüyüşlerle mütemadiyen garbe doğru ilerleyorlardı.

Biz, «Dumlupınar» mevkiini bir an evvel tutmak için yarışa
geçen iki ordu aksanı arasında, düşmanı harblerle oyalayarak
«Dumlupınar» mevzilerini işgal etmekten meneylemiştik...

Daha şimalde, düşman ricat kollarının gerisinde bulunan kol-
ordumuzun karargâhiyle iki fırkamız [2-14] kendilerine düşen
düşman kollarını çetin harplerle karşılayarak akşama kadar düş-
manı bocalatmış, maneviyatını bozmuş, zapturaptını kaybeden bir
çok kıt'alarını başıboş ormanlara dağlara ilticaya mecbur etmişti.

Süvari kolordusu bugün bütün kuvvetlerle vaziyet ve vazife-
nin kendinden beklediği bütün fedakârlığı ifa ve yüksek enerjisini
sarfederek kendisi için de ağır zayıata malolan cesurane taarruz-
larıyla başlı başına düşmanla bir meydan muharebesi yapmış 30
Ağustosun demir çemberini hazırlayan kuvvayî asliyemize icap
eden zamanı kazandırmış ordumuzun yaptığı muazzam ihata ha-
rekâtının düşman tarafından sezilmemesi için kendi kılınçlarını
ve göğsünü düşmana karşı siper yapmıştır.

Bu suretle 28 Ağustosun bizden beklediği yüksek vazife bir
manevra meydanındakinden daha soğuk kanlılık ve daha cesurane
ifa ve ikmal edilmişti. Şimdi, umumî vaziyet artık nihai zaferin
arifesinde bulunduğumuzu gösteriyordu...

Onbirinci fırka ile temasımızdan sonra, alayımızın bu geceyi «Ağaçlı» köyünde geçirmesi için fırkamızdan emir geldi.

Bu günün ağır ve mes'uliyetli vazifelerini muvaffakiyetle başarmaktan mütevellit derunî bir sevinçle köye hareket ettik...

Köy «Toklusivrisi» eteklerinde «Dumlupınara» giden birinci kolordunun güzergâhında bulunduğundan dün muzlim bir sükûnet içinde neticeyi bekleyen hareketsiz ve ıssız köy, bugün muzaffer Türk ordusunun kurtarıcı anasıyla kalabalık ve neşeli bir hal iktisap etmişti.

Köyün ortasında etrafı büyük ağaçlarla çevrilmiş bir harman yerinin meydanında ordugâh kurduk. Askerlerimizle bu ordugâhın etrafındaki evlere yerleştik. Bulduğumuz evden «Toklusivrisi» şanlı Türk bayrağını bekleyen bir hasretzede tavrile akşamın alaca karanlığı içine bürünmüş görünüyordu.

Askerlerimizin her türlü istirahatlerini temin ettikten sonra bu geceyi geçireceğimiz köy odasında toplandık.

Bugünü de maziye intikal eden hadiseleri arkadaşlarla tatlı tatlı konuşmağa başladık. Gece vakti epiyce ilerlemiş uyku zamanı gelmişti.

Toklu Sivrisi'nden derin derin bomba ve tüfenk sadaları geliyor, semada allı, yeşilli, pembeli kavisler çizen parıltılar görünüyordu. Bu işaretlerden kahraman piyadelerimizin gece baskınlarıyla Toklu Sivrisi'ni düşmandan temizlemeğe, şanlı bayrağımızı düşmanın bu son istinatgâhının şahikalarına çekmeğe azmettiklerini anlıyoruz.

Gecenin zulmeti içinde iki saat kadar fasılasız derinden gelen bomba ve tüfenk sadaları ve tenvir fişenklerinin her an karanlıkları yırtan renkli ziyaları altında, Toklu Sivrisi'nin şahikalarında geçen bu gecenin korkunç hailesini bulduğumuz yerden derin bir sükûn içinde seyretmiştik...

Gece muharebelerinin müşkülât ve dehşetini iyi bildiğimizden bu dakikada bin tehlike ve facialarla boğuşan bu kahraman arkadaşlarımızın, yürekten, selâmet ve muvaffakiyetlerine dua ediyoruz...

Bize böyle iki saat kadar heyecanlı anlar yaşatan Toklu Sivrisinin bu iniltili ve şaşaalı hengâmesi de bitmiş her yer gecenin zulmetleri içine gömülmüştü.

Heyecanlı vak'aların sınırlarında husule getirdiği fazla dikkat ve intibahtan yaralı olduğumu unutmuştum. Münebbih hadiselerin hitamile benliğine rücû eden havassım, başımda, gözlerimde devam eden müziç bir ağrının sıkıntılarını duymağa başlamıştı. Toklu

Sivrisi'nden gözlerimi odamızda yanan şişesiz idare lâmbasının isli ve donuk ışığına çevirdiğim zaman beynimden şimşek gibi bir acı geçmiş, bu donuk ziyanın yaraya tesirinden gözlerimi açamayarak bu vaziyette olduğum yerde ağrılar içinde uyumuş kalmıştım.

29 Ağustos sabahı :

Bomba, top, makineli tüfenk ateşlerinin birden çıkardığı müt-hiş tarakalarla ortalığı velveleye veren bir gürültü ile uyandım.

Gözlerimi açmamla kapamaklığım bir olmuş bu arada ortalığın ağardığını ve sabah olduğunu görebilmiştim. Köy içinde cereyaneden bu harp gürültüsünü anlamak için dışarı çıkmak isteyordum. Yanımda kimseler yok.. Gözlerimi açmak mümkün değil.. Bölük arkadaşlarım istirahatım için beni uyandırmamışlar, bölüğün yanına gitmişlerdi.

Biraz bekledikten sonra arkadaşlarım geldiler. Beni uyanık görünce mes'eleyi şu suretle anlattılar :

Köy üzerine gelen iki düşman tayyaresi yakın mesafeden kalabalık gördükleri köye bombalar atmışlar. Tayyareleri düşürmek için bizim makineli tüfenklerimiz, topçumuz ateş açmış, düşman tayyareleri düşmeden firar etmişler. Tayyareler alayımızın bulunduğu harman meydanına dört beş bomba isabet ettirdiklerinden bu sırada atları timar eden alayımız efradından onbeş askerle yirmiş beş kadar at hafif ve ağır surette yaralanmışlar. Bu hadiseden duyduğumuz teessürü izaha hacet yok.

Bu da düşmanın son hiyaneti idi ve alayımız bu hiyanetin cezasını vermekte gecikmiyecekti.

Gözlerimin ağır vaziyeti hemen doktora müracaatı icap ettiriyor... Arkadaşlarımın yardımıyla doktorun bulunduğu yere gittim. Doktorumuz yarayı temizledikten sonra dikkatli bir muayeneden geçirdi ve yaralı gözümün görüp görmediğini sordu :

— Bir şey göremiyorum; dedim.

Doktor mevcut ilâcından yaraya döktükten sonra sargıyı tazeledi ve cebinden çıkardığı bir kâğıda seri' birşeyler yazdıktan sonra bana uzattı :

— Alay kumandanının yanına gidiniz orada görüşürüz; dedi...

Alay kumandanının odasına giderken mülâzımım Sünusi beye doktorun kâğıdını okuttum. Bu bir reçete değil, benim için bir idam beratı idi,

«Devam edecek»

U Y A N G A Y R I ! ! .

— Muhterem Hocam M. Muhlis
KONERE'e Saygılarımla —

Ağlar gözüm, gönlüm, şirim;
Uyan şâhım, uyan pîrim !..

Erenlerde olmaz uyku,
Uyan pîrim, uyan gayri!
Bak içime girdi korku,
Uyan pîrim, uyan gayri!

Yürekte bir çekerek âh,
Gezdi bu can dergâh, dergâh.
Korkum nedir?. Bilir Allah,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Öz şirine kana kana,
Aşk oduyla yana yana
Mecnun gibi koştum sana,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Konduğum yer Konya hanı,
Âşkların öz vatani.
Ey gönlümün ilk sultanı.
Aç gözünü, uyan gayri!..

Koşup geldim yayan sana,
Her bir halim ayan sana,
Gel sen himmet eyle bana,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Durup Hak'kın divanına,
Katıldım aşk kervanına.
Kerem kılıp hayranına,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Müritlerin yasta kaldı,
Aşk şarabı tasta kaldı.
Ne eser, ne usta kaldı,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Geçtim baba, yâr, anadan;
Geçmedim (M e v l â n a) dan
Yer yerinden oynamadan
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Ayrdılar ilimizden
Benliğimiz, dilimizden.
Bir şey gelmez elimizden,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Söyle ÖCAL. Yanık yanık,
Yeşil Türbe olsun tanık.
Madde uyur, ruh uyanık,
Uyan pîrim, uyan gayri!..

Konya — 27/10/1942
Cemal Oğuz Öcal

Bugün çıkmakta olan Halkevleri Dergilerinin listesi

DERGİNİN ADI	ÇIKARAN HALKEVİ
Başpınar	Gaziantep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyeş	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trabzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Balikesir
Konya	Konya
Ondokuz Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk Akdeniz	Antalya
Ün	Isparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halk bilgisi haberleri	Eminönü

YANLIŞ DOĞRU CETVELİ

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğrusu
1	13	olarar	olarak
3	5	ta'bii	tâbii
5	9	nüfuzu	nüfuzu
6	9	Bn	Bu
6	17	nehri	nehri
6	27	Kalmamıştır	Kalmıştır
6	27	Buuu	Bunu
16	6	Mehmet	Mahmut
27	19	Berthold	} Barthold
27	43	Belthold	
41	29	Ali - ül	Ali - yül
43	14	çiyhar	cihar
46	24	sükutla	sükütle
48	23	şinö	şin - ü -
48	27	Gûh	Kûh

Yazıların daktilo veya okunaklı Türk harflerile yazılması ve kontrolden sonra gönderilmesi ricamızı tekrar ederiz.

Türk Tarih ve Tetkik
HALKEVİ REİSLİĞİNE
Kurumu Ankara

İmtiyaz Sahibi: M. Mes'ud Koman - Kütüphane Müdürü.
Mes'ul Müdürü: Hulki Karagülle - Avukat.

YENİ KİTAP BASIMEVİ
K O N Y A